

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Sociální práce

Studijní obor: Penitenciární péče

PENITENCIÁRNÍ PÉČE
PENITENTIARY CARE

Bakalářská práce: 10-FP-KSS-4035

Autor:

Jakub SVOBODA

Podpis:

.....

Vedoucí práce: Mgr. Květuše Sluková, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
65	16	0	1	25	1+ CD

V Liberci dne: 15. 4. 2011

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát): Jakub Svoboda
adresa: E. Beneše 1555/22, 500 12 Hradec Králové 12
studijní obor (kombinace): Penitenciární péče
Název BP: **Penitenciární péče**
Název BP v angličtině: **Penitentiary Care**
Vedoucí práce: Mgr. Květuše Sluková
Konzultant:
Termín odevzdání: duben 2011

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 1. 4. 2010

děkan

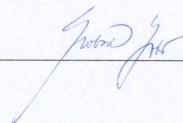

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): Jakub Svoboda

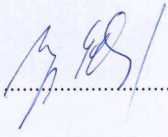
Datum: 4. 6. 2010

Podpis:

Název BP: PENITENCIÁRNÍ PÉČE

Vedoucí práce: Mgr. Květa Sluková

Podpis:

Cíl: Popsat systém vězeňství v České Republice.
Charakterizovat postoje k nápravě a péči o vězněné osoby.
Charakterizovat vězněné osoby, příčiny vzniku poruch chování a přístup odsouzených k programům zacházení.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Dotazování

Literatura: BURIÁNEK, J. *Sociologie*. Fortuna, Praha, 1996. ISBN 80-7168-304-3.
ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. Policejní akademie ČR, Praha, 2002. ISBN 80-7251-104-1.
ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. *Forenzní psychologie*. Support, Praha, 1994.
ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Eurounion, Praha, 1998. ISBN 80-85858-70-3.
KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Vzpoura deprivantů*. Makropulos, Praha, 1996. ISBN 80-901776-8-9.
MATOUŠEK, O. a kol. *Práce s rizikovou mládeží*. Portál, Praha, 1996. ISBN 80-7178-064-2.
MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Portál, Praha, 2003. ISBN 80-7178-771-X.
SUCHÝ, O. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody a jejich výkon*. Leges, Praha, 1991. ISBN-80-85638-02-9.
VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3.vyd. Portál, Praha, 2004. ISBN 80-7178-678-0.

Čestné prohlášení

Název práce: Penitenciární péče
Jméno a příjmení autora: Jakub Svoboda
Osobní číslo: P08000193

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 15. 4. 2011

Jakub Svoboda

Název bakalářské práce: Penitenciární péče

Jméno a příjmení autora: Jakub Svoboda

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2010/2011

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Květuše Sluková, Ph.D.

Anotace:

Bakalářská práce se zabývala tématem penitenciární péče v podmínkách České republiky. Základem práce bylo teoretické vymezení dané problematiky a určení základních právních norem a právních úprav, které se penitenciární péče v České republice týkají. Důraz byl kladen především na výkon trestu a následně na samotnou podstatu penitenciární péče jako prostředku, který má napravovat osoby odsouzené k trestu odnětí svobody. Praktická část se zabývala problematikou přínosu penitenciární péče, a to na základě stanovených předpokladů. Tyto předpoklady byly zkoumány a analyzovány v rámci dotazníkového šetření. Dotazníky byly respondentům rozdány ve Vazební věznici Hradec Králové v samostatném oddělení výkonu trestu Pouchov. Základním přínosem práce bylo určení toho, že negativní minulost je předpokladem pro odsouzení, ale nikoliv v takové míře, jak se očekávalo. Druhou premisou byla skutečnost, že méně jak 40 % odsouzených věří v účinnost programu zacházení ve věznici.

Klíčová slova: penitenciární péče, vězeňství, vězeňský systém, program zacházení, vazební věznice, trest odnětí svobody.

Title of Bachelor Thesis: Penitentiary Care

Summary:

The bachelor thesis dealt with the issue of penitentiary care in the Czech Republic. The base of the thesis was the theoretical determination of the chosen topic and setting of the primal law regulation which refer to the penitentiary care in the Czech Republic. The accent was mainly put on the state of punishment and in consequence on the fundamental of the penitentiary care itself as an instrument that should remedy persons sentenced to imprisonment. The practical part of the thesis dealt with the issue of benefits of the penitentiary care on the basis of set presumptions. These presumptions were analysed by the questionnaire research. The questionnaires were distributed for respondents in the Remand Prison Hradec Králové in Isolated department of imprisonment with supervision in Pouchov. The main contribution of the thesis was the detection

that negative past is presumption for the possibility of the imprisonment but not on such rate as was expected. The second conclusion was that less than 40% prisoners believed in the effectiveness of the treatment programme in the prison.

Keywords: penitentiary care, prison, prison system, treatment programme, remand prison, imprisonment.

Der Titel der Bachelor- Abschlussarbeit: Pönitenzfürsorge

Die Annotation:

Die Bachelor-Abschlussarbeit beschäftigte sich mit dem Thema der Pönitenzfürsorge in der Tschechischen Republik. Das Ziel der Arbeit war die festgestellte Problematik zu definieren und die elementaren Rechtsnormen und die rechtlichen Angestaltungen festzustellen, die die Pönitenzfürsorge in der Tschechischen Republik betreffen. Das Gewicht wurde vor allem auf die Strafvollstreckung gelegt und nachfolgend auch auf die Basis der Pönitenzfürsorge als auf ein Mittel, das die straffälligen Personen gebessert machen soll. Der praktische Teil der Arbeit beschäftigte sich mit der Problematik des Beitrags der Pönitenzfürsorge, auf Grund der festgestellten Voraussetzungen. Diese Prämissen wurden im Rahmen der Fragebogenerhebung erforscht und analysiert. Die Fragebogen waren an die Befragten in der Haftvollzugsanstalt in Hradec Králové verteilt, konkret in der Abteilung für den Strafvollzug in Pouchov. Der primäre Beitrag der Arbeit war die folgende Feststellung: die negative Vergangenheit ist die Voraussetzung für die Verdammung, aber nicht in solchem Maße, wie es erwartet wurde. Die andere Prämisse war die Tatsache, dass weniger als 40 % von den Straffälligen die Effektivität des Behandlungsprogramms in der Strafanstalt glauben.

Schlüsselwörter: die Pönitenzfürsorge, das Gefängniswesen, das Gefängniswesenssystem, das Behandlungsprogramm, die Haftvollzugsanstalt, die Freiheitsstrafe

Obsah

SEZNAM ZKRATEK.....	8
ÚVOD	9
TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU.....	11
1 SYSTÉM VĚZEŇSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE	11
1.1 Historie vězeňství	12
1.2 Organizace a členění Vězeňské služby ČR	15
1.3 Výkon vazby a trestu odnětí svobody	19
1.3.1 Výkon vazby.....	19
1.3.2 Výkon trestu odnětí svobody.....	21
1.3.3 Typologie a diferenciací vězňených osob	22
1.3.4 Vybrané kazuistiky	26
1.4 Typy věznic	28
2 NÁPRAVA A PÉČE O VĚZNĚNÉ OSOBY	31
2.1 Funkce penitenciární péče.....	31
2.2 Programy zacházení s odsouzenými	34
2.3 Postpenitenciární péče	36
PRAKTICKÁ ČÁST	38
3 CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI	38
3.1 Popis a charakteristika vzorku	38
3.2 Metody.....	40
3.3 Předpoklady výzkumného šetření	41
3.4 Vyhodnocení předpokladů	43
3.4.1 Poznatky z pozorování.....	43
3.4.2 Vyhodnocení předpokladu č. 1.....	44
3.4.3 Vyhodnocení předpokladu č. 2.....	53
3.5 Shrnutí.....	58
ZÁVĚR	60
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	63
SEZNAM PŘÍLOH	65

Seznam zkratek

MŠ – mateřská škola

OSVČ – osoba samostatně výdělečně činná

PO – podmíněné odsouzení

PVTOS – přerušení výkonu trestu odnětí svobody

SOP – samostatné oddělení výkonu trestu s dohledem Pouchov

TOPP – trest obecně prospěšných prací

VT – výkon trestu

VTOS – výkon trestu odnětí svobody

VV HK – Vazební věznice Hradec Králové

ZŘVV – zástupce ředitele vazební věznice

ZVOVVaT – zástupce vedoucího oddělení výkonu vazby a trestu

ZVS – základní vojenská služba

Úvod

Funkcí státu je poměrně velké množství. Tato práce se zabývá především funkcí sociální. Ta se projevuje v mnoha ohledech, ať už jako všeobecné zdravotnictví, sociální péče, nebo se také tato funkce, můžeme jí říkat společenská, projevuje v tom, že pouze stát je tím jediným orgánem, který dokáže zajistit, že obyvatelé země budou žít v relativním bezpečí. Kromě toho, že jsou zde zákony, které by měly zajistit, že nebude docházet k trestným činům, musí existovat i zařízení, která jsou nezbytná ve chvíli, kdy je určitý trestný čin spáchán a je nutné, aby bylo zajištěno místo pro vykonání trestu za tento zločin.

Jak je patrné, výkon trestů je činnost, kterou musí mít na starost stát, protože jiné složky, tedy složky soukromého charakteru, by nebyly schopny dostatečně kvalitně zabezpečit vězeňská zařízení, v nichž jsou tresty naplňovány. Je to jedna z nejdůležitějších nápravných funkcí, které musí stát jako nadřazený institut vykonávat. Právě náprava osob, jež se dopustily trestné činnosti, a péče o ně, jsou základním tématem a náplní této bakalářské práce.

Základním cílem práce je charakterizovat vězněné osoby, příčiny vzniku poruch chování a přístup odsouzených k programům zacházení, přičemž práce se zaměřuje dále na systém vězeňství v České republice a také na obecnou charakteristiku postojů k nápravě a péči o vězněné osoby.

Abychom naplnili tento cíl, je práce rozdělena do tří základních kapitol. První kapitola je pojata čistě teoreticky a popisuje současný systém vězeňství v České republice. Jedná se o teoretický základ, který je nezbytný pro obsah dalších částí práce.

Zbývající dvě kapitoly se zabývají tím, jaké jsou nápravné a výchovné podmínky a možnosti vězněných osob. Druhá kapitola bakalářské práce charakterizuje postoje k nápravě a k péči o vězněné osoby, třetí pak pojednává o charakteristice vězněných osob, příčině vzniku poruch chování a o přístupu odsouzených k programům zacházení. Jedná se tedy o kapitolu, která má především naplnit základní cíl bakalářské práce.

Práce se snaží odpovědět na to, zda základní předpoklady, které jsou pro její potřeby stanoveny, platí, či nikoli. Tyto předpoklady budou základem praktické části práce, kde budou definovány. Tato praktická část zjišťuje, zda jsou stanovené předpoklady správné, či nikoli. Praktická část má tedy, mimo jiné, za úkol tyto předpoklady potvrdit, anebo vyvrátit.

Pokud se týká metodiky práce, je pochopitelné, že není možné potvrzovat či vyvracet předpoklady pouze na základě poznatků z literatury, ale je potřeba, aby bylo provedeno výzkumné šetření. Bakalářská práce se na výzkumné šetření zaměřuje, a to v podobě dotazníkového šetření, které bylo provedeno na vybraném vzorku respondentů. Právě na základě tohoto dotazníkového šetření by mělo být zjištěno, zda lze předložené předpoklady potvrdit či nikoli. Kromě dotazníkového šetření se bude práce věnovat také pozorování vězňů odsouzených do dohledu.

Dotazníkovým šetřením by měl být naplněn i základní cíl práce, a proto je vhodné zvolit dostatečný soubor dotazovaných subjektů. V tomto případě bylo vybráno 56 odsouzených osob ve Vazební věznici v Hradci Králové ve výkonu trestu odnětí svobody s dohledem v samostatném oddělení výkonu trestu Pouchov.

TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU

1 Systém vězeňství v České republice

Systém vězeňství je základem pro to, aby v zemi kvalitně a efektivně fungovala náprava osob, které se dopustí trestných činů. Právě vězení a další obdobná zařízení jsou naprosto nezbytná, a to nejen z toho důvodu, aby si trestaný odpykal svou vinu, ale také například proto, aby lidé byli v bezpečí před činy pachatele, který se již jednou, nebo i vícekrát provinil. Funkce vězeňského systému pak budou podrobněji popsány dále v rámci této kapitoly.

Kapitola se chce nejprve zabývat velmi stručně historií vězeňství na území České republiky, aby následně mohlo být přikročeno k definování současného systému, a to především z pohledu organizace a členění tohoto systému. V rámci práce se zaměříme na funkce vězeňství, a mimo jiné budou také definovány jednotlivé druhy věznic, které se na českém území nacházejí.

Ještě před tím, než bude přikročeno k první podkapitole této práce, která se věnuje historii vězeňství, je vhodné definovat pojem, který se nachází v názvu této práce. Co je tedy penitenciární péče? „*Slovo penitenciární vychází z lat. poenitentia, což znamená lítost, změnu mínění či smýšlení, obrat, polepšení nebo nápravu. V českém jazyce tento termín v podstatě označuje pojem „vězeňský“, vše týkající se vězeňství a zacházení s vězni.*“¹ **Penitenciární péče je tedy na základě této formulace péčí, která má za úkol pomáhat osobám, které byly uvězněny za trestný čin, mají se napravit, resocializovat a jinými způsoby připravit na navrácení do společnosti, kde by již nemělo dojít k recidivě.** K této péči, jak je patrné, dochází u osob, které byly odsouzeny k trestu odnětí svobody. Penitenciární péče je prováděna ve věznicích. V případě, že je zde péče následná, jedná se o postpenitenciární péči, která bude v rámci práce také dále rozebrána.

¹ MAŘÁDEK, V. *Vězeňství*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2005. 203 s. ISBN 80-7368-002-5. S. 61.

1.1 Historie vězeňství

Obecně se tresty za činy, které směřovaly proti člověku, jeho majetku, zdraví či životu, anebo za činy proti společnosti, případně za další akty, které byly určitým způsobem definovány, trestá v podstatě od nepaměti, dá se říci od vzniku společenstev. Samotné vězeňství, jež má určitá pravidla a je podloženo zákony, je však data staršího.

„Historie vývoje trestu sahá do středověku. V této době byla uznávána filozofie odplaty a odstrašení (tzv. sakrální sankce). Odplata byla symbolem spáchaného činu. Ve druhém století před naším letopočtem můžeme také zaznamenat uplatnění tzv. legální kompenzace, při které docházelo k odškodnění oběti majetkovou náhradou. Od sakrálních sankcí přešla středověká společnost k formám trestů, které vyhlášovala státní autorita. Jednalo se o tresty smrti, tresty mrzačící a tresty majetkové.“²

Tedy již ve středověku je možné vyhledat prvopočátky věznění, ale pokud by nás zajímalo, kdy vzniká novodobý koncept vězeňského systému, je nutné se přesunout až do 16. a 17. století. Právě v tomto období se stále více uvěznění praktikuje jako vhodný druh trestu a vznikají první státní zařízení, která jsou k tomuto účelu určena. Také je důležité si uvědomit, že trest věznění existuje sice již dlouhou dobu, ale je rozdíl mezi vězněním v minulosti a vězněním v současnosti. Dnešní vězeňství se od toho dřívějšího liší právě díky penitenciární péči. Původně totiž vězení sloužilo skutečně jen jako místo pro odpykání trestu, nikoli jako zařízení, kde by mělo docházet k nápravě viníka. Z tohoto pohledu pak můžeme sledovat následující vývoj věznění³:

- do konce 15. století věznění existuje, jedná se o zbavení osobní svobody, nikoliv o odnětí svobody, jak je tento institut chápán dnes
- od poloviny 16. století se věznění postupně stává způsobem výkonu trestu
- od konce 18. století se trest odnětí svobody prosazuje jako základní sankční prvek v trestních systémech
- od poloviny 20. století se postavení trestu odnětí svobody mění, dochází zde ke vzniku alternativ a odnětí svobody je upozadováno, přesto je nadále neodmyslitelnou složkou fungování trestního práva (alternativami, které se objevují, jsou například domácí vězení)

² ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 2002. 148 s. ISBN 80-7251-104-1. S. 30.

³ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 272 s. ISBN 80-210-3025-9 S. 244

Vězeňství má tedy určitou dlouhou historii, a to i v rámci českého území. Vždyť jedno z nejznámějších a nejtvrdsích nejen českých, ale i evropských vězení, se nachází v Brně a je přímo jeho dominantou. Jedná se o Špilberk, který byl ve své době postrachem. Vývoj věznění na českém území v podstatě kopíroval vývoj evropský.

K problémům pak došlo až v době, kdy se vlády v zemi ujali komunisté, tedy po roce 1948. „*Neplodný a neživý systém komunistické totality zbrzdil proces přibližování ČR vyspělé Evropě a světu o několik desítek let a kromě jiného také zapříčinil zaostávání věd v obecném měřítku včetně vědy penologické.*“⁴

Česká republika musela po pádu komunismu a po rozpadu Československa najít nový trend v mnoha odvětvích. Jedním z nich byla právě penologie, respektive pak penitenciární péče, jejíž rozvoj se stal pro vězeňství v České republice ke konci 20. a na počátku 21. století žádoucí, a to především díky tomu, že Česká republika se snažila najít stejnou cestu jako Evropa, a to i v této problematice.

Již od roku 1996 pak Česká republika přechází na tzv. Evropská vězeňská pravidla a snaží se tak začlenit mezi rozvinuté evropské státy, které zajišťují dostatečné životní podmínky i pro vězněné osoby. Mezi základní principy, které jsou součástí aktualizovaných Evropských vězeňských pravidel, patří⁵:

1. *Se všemi osobami zbavenými svobody bude zacházeno tak, aby byla respektována jejich lidská práva.*
2. *Osobám zbaveným svobody budou ponechána veškerá práva, která jim nebyla zákonně odňata uložením výkonu trestu nebo vazby.*
3. *Omezení ukládaná osobám zbaveným svobody budou v nezbytně minimálním rozsahu a úměrná legitimnímu účelu, pro který byla uložena.*
4. *Vězeňské podmínky, které porušují lidská práva vězňů, nelze ospravedlnit nedostatkem prostředků.*
5. *Život ve vězení se musí co možná nejvíce přibližovat pozitivním aspektům života na svobodě.*
6. *Výkon trestu bude zajišťován tak, aby umožnil osobám zbaveným svobody jejich opětné začlenění do svobodné společnosti.*

⁴ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 2002. 148 s. ISBN 80-7251-104-1. S. 55.

⁵ RADA EVROPY. *Evropská vězeňská pravidla* [online] 2006. [cit. 2. července 2010]. Dostupné z WWW: <http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/prisons_and_alternatives/Evropska_vezenska_pravidla_2006.pdf>.

7. *Je nutno podporovat spolupráci s externími sociálními službami a co možná nejvíce i zapojení občanských sdružení do vězeňského života.*
8. *Vězeňští pracovníci vykonávají důležitou veřejnou službu a jejich přijímání, zaškolení i pracovní podmínky jim musí umožnit udržování vysoké úrovně jejich péče o uvězněné osoby.*
9. *Ve všech věznicích musí probíhat pravidelné státní inspekce a nezávislé kontroly.*

V současnosti dostoupil pokrok z hlediska penitenciární péče skutečně daleko. Alespoň principy, které jsou pro ni stanoveny, chtějí, aby věznění nebylo pouze nástrojem trestu, ale i nástrojem možnosti dál žít a napravit se a případně se pak i zařadit zpět do společnosti, pokud trest není takový, kdy to možné není. Nutno si však uvědomit, že na jedné straně stojí snahy a na straně druhé pak skutečnost. Ač jsou principy poměrně vhodně definovány, jejich aplikace do praxe nemusí být vždy snadná.

V části této práce týkající se historie věznění bylo zmíněno, že původně byl trest v podstatě určitou formou odplaty. Zde je vhodné si uvědomit, jak je trest odnětí svobody chápán v současnosti. Je tomu tak, že skutečně chápeme trest jako nástroj pro to, aby se lidé polepšili? Anebo nadále chápeme trest jako odplatu, kterou lidem přejeme, neboť si ji zaslouží? Je odnětí svobody skutečně chápáno jako možnost se změnit, a to na základě penitenciární péče, anebo je uvěznění pro veřejnost pouze určitým zadostiučiněním?

Nyní je potřeba se zamyslet nad tím, zda je společnost názorově stabilní, až konzervativní, anebo zda je proměnlivá? **Společnost je spíše neměnná a stále se na tresty odnětí svobody dívá jako na zasloužené, které nemají funkci nápravnou, ale především funkci represivní.** Práce se dívá na tresty odnětí svobody z jiného pohledu, stejně jako penitenciární péče samotná. **Ve vězení dostává člověk druhou možnost v podobě programů, jež mají za úkol změnit lidské chování a zamezit tomu, aby se opakovaly události, za něž byl trest odnětí svobody udělen.** Na odsouzené osoby je potřeba se dívat jako na lidské bytosti a i když jsou jejich činy mnohdy jen těžko omluvitelné, i oni by měli dostat novou šanci. Alespoň tací, kteří o ni skutečně stojí a pro které to není pouze cesta dostat se na svobodu a dále pokračovat v trestné činnosti.

1.2 Organizace a členění Vězeňské služby ČR

V následující části se budeme zmiňovat o vězeňském systému České republiky. Vězeňskou službu České republiky je potřeba definovat jako instituci, která byla zřízena k 1. lednu 1993, a to zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Na základě tohoto zákona a z pohledu pravomocí a působnosti se Vězeňská služba České republiky člení na následující instituce⁶:

- vězeňská stráž – má za úkol střežit a předvádět odsouzené osoby, střeží objekty Vězeňské služby České republiky, stará se o ně a zajišťuje v těchto objektech kázeň a pořádek, v podstatě se tedy jedná o základní orgán, který má přímý dohled nad osobami odsouzenými k trestu odnětí svobody, a to přímo ve vězeňských zařízeních, i když, jak je patrné, kompetence vězeňské stráže jsou širší, neomezuji se pouze na vězeňská zařízení jako taková,
- justiční stráž – tato stráž má za úkol zajištění bezpečnosti přímo v soudních síních a v budovách soudů, dohlíží na pořádek na těchto místech, jejím úkolem je také ochrana všech pracovníků soudu a také Ministerstva spravedlnosti; jedná se tedy o orgán, který přímo na vězněné osoby nemá vliv, stará se případně o jejich bezpečnost spolu s vězeňskou stráží ve chvíli, kdy je osoba teprve odsouzenou nebo žalovanou u soudu a je napadena osobami z vnějšku – i toto patří do kompetence justiční stráže,
- správní služba – úkolem této služby je především organizační, ekonomická, výchovná a další odborná činnost, která se týká fungování Vězeňské služby v České republice.

Kromě tohoto rozdělení Vězeňské služby České republiky podle působnosti je vhodné se na její členění podívat i z hlediska organizačního, neboť to je neméně zásadní a důležité pro pochopení dané problematiky. Z tohoto pohledu je Vězeňská služba České republiky členěna na následující orgány⁷:

- Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky – jedná se o vrchní orgán, který je přímo zodpovědný Ministerstvu spravedlnosti České republiky a jeho

⁶ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 2002. 148 s. ISBN 80-7251-104-1. S. 63.

⁷ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 2002. 148 s. ISBN 80-7251-104-1. S. 142.

základním úkolem je kontrola a řízení vězeňské služby – úkoly se pak týkají především odborné, koncepční, metodické a kontrolní činnosti, kdy v čele tohoto orgánu je generální ředitel, který je nadřízeným všem příslušníkům Vězeňské služby České republiky a svou funkcí se zodpovídá ministru spravedlnosti.

- Institut vzdělávání Vězeňské služby České republiky – tento institut má sídlo ve Stráži pod Ralskem a, jak již jeho název napovídá, jedná se o vzdělávací zařízení, které má za úkol vzdělávat a profesně připravovat jednotlivé příslušníky vězeňské služby; zde se již dostáváme k tomu, že v rámci vězeňské stráže (a nejen jí) by mělo docházet ke vzdělávání, a to také v rámci penitenciární péče, Institut vzdělávání Vězeňské služby České republiky je tedy základem pro to, aby zde vůbec penitenciární péče mohla fungovat, a to ze strany samotné vězeňské stráže.
- Věznice a vazební věznice – jedná se o soustavu budov-institucí, jež jsou rozšířeny po celé republice (viz dále Druhy věznic) a které jsou místy pro výkon trestů, respektive pro výkon vazby. Z hlediska penitenciární péče je nejdůležitější, že v těchto objektech je jedinec (odsouzený) vystaven systému kontinuální péče, a to ze strany nejen vězeňské stráže, ale i ze strany sociálních pracovníků a kurátorů, případně kurátorů pro mládež, pokud se jedná o mladistvé, zde se v rámci této kontinuální péče uplatňují individuální programy zacházení, které jsou jednotlivými vyjmenovanými složkami vypracovány a aplikovány, a to především na základě individuálních vlastností jedince, závažnosti trestného činu, který jím byl způsoben, a také na základě možností jeho resocializace.

U věznic a vazebních věznic byly zmíněny osoby, které vykonávají penitenciární péči, zde označovanou jako péči kontinuální. Je vhodné si tyto jednotlivé osoby definovat a určit jejich funkce v systému.

Pokud se týká vězeňské stráže, zde se myslí především dozorcí, kteří jsou v přímém kontaktu s odsouzenými, přičemž jejich základní funkcí je, aby byl dodržován vnitřní řád věznice, případně věznice vazební. Mají udržovat kázeň a pořádek ve věznici, ale vzhledem k tomu, že sami procházejí školením, jež se zaměřuje i na psychologii, pedagogiku, právo, etiku a sociální komunikaci, již od nich samotných se očekává základní penitenciární péče, nikoli pouze dozor samotný.⁸

⁸ SUCHÝ, O. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody a jejich výkon*. Praha: Leges, 1991. 84 s. ISBN 80-85638-02-9. S. 12.

Sociální kurátor „je specializovaným odborným pracovníkem, který poskytuje poradenskou a socioterapeutickou službu a pomoc při překonávání obtížných životních situací občanům, proti kterým je vedeno trestní řízení, občanům ve výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody, po výstupu z výkonu trestu, lidem závislým na alkoholu a na jiných návykových látkách atd.“⁹ Zde se již jedná o specializovaného pracovníka, který by měl fungovat v kooperaci s vězeňskou službou, aby bylo možné penitenciární péči provádět co nejefektivnějším způsobem s každým odsouzeným jako individualitou, neboť, jak již bylo poznamenáno, je nutné volit individuální programy zacházení, protože odsouzení jsou osobami velmi odlišnými, stejně jako mohou být odlišné jejich činy, pohnutky a předpoklady k trestné činnosti.

Obdobnou osobou, která je zde definována jako součást kontinuální péče, je kurátor pro mládež. „Kurátoři pro mládež zabezpečují péči o děti s výchovnými problémy a páchajícími trestnou činností v obcích s rozšířenou působností. Do jejich náplně patří pečovat o děti mladší 15 let, které se dopustily činu, který by byl u staršího člověka klasifikován jako trestný, o mladistvé ve věku 15–18 let, kteří se dopustili přestupku nebo trestného činu a bylo u nich zahájeno trestní stíhání, a konečně o děti a mladistvé, kteří mají opakované vážné poruchy chování (např. útoky z domova, zneužívání návykových látek, absence ve škole atd.).“¹⁰ Jedná se o osobu, jejíž kompetence jsou totožné s osobou sociálního kurátora, pouze s tím rozdílem, že služeb kurátora pro mládež se využívá u osob mladistvých, u nichž je nutné jiné zacházení než v případě dospělých.

Poslední osobou, která byla jmenována, je sociální pracovník. Pokud se obecně sociálních pracovníků týká, je možné je definovat takto: „Profese sociálního pracovníka vznikla jako reakce na potřebu řešit nové nepříznivé sociální situace, které způsobují problémy nejen jednotlivci, ale také celé společnosti. Sociální pracovník tak vstupuje do boje za zlepšení lidské společnosti prostřednictvím práce s jednotlivcem, skupinou či celou komunitou.“¹¹ V tomto případě se jedná o velmi obecnou definici; pokud bychom ji chtěli vztáhnout pouze na osobu sociálního pracovníka v rámci penitenciární péče, bylo by vhodné zvolit tuto definici: „Kolektiv sociálních pracovníků je tvořen: sociálními

⁹ ČESKÝ HELSINSKÝ VÝBOR (ČHV). *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999*. 1. vyd. Praha: Český helsinský výbor, 2000. 70 s. ISBN 80-86436-00-4. S. 60.

¹⁰ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. 334 s. ISBN 80-7178-771-X. S. 102.

¹¹ HANUŠ, P. Kdo je sociální pracovník a proč by měl být vzdělaný. *Sociální práce: časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci, Role sociálního pracovníka*. 2007, č. 1/2007, ISSN 1213-6204. S. 5-6.

*pracovníky, speciálními pedagogy, psychology, vychovateli, duchovními, terapeuti a instruktory. Cílem těchto pracovníků je získávat a ověřovat poznatky pro vypracování sociální anamnézy, samotné vypracování této anamnézy, zjišťování faktorů, které ovlivnily sociální vývoj jedince. Při své práci spolupracují se sociálním kurátorem, zprostředkovávají obviněnému či odsouzenému první kontakt s kurátorem, dále spolupracují s rodinou, hledají podněty k pozitivní změně chování a podněcují jedince k pozitivnímu rozvoji. Sociální pracovník tedy musí dobře znát jak sociální situaci, tak sociální vývoj a vyzrálост daného jedince, aby mohl dobře stanovit program zacházení, který bude zacílený k individualizované sociální reintegraci.*¹² V této definici jsou zmíněny jednotlivé profese, jež jsou shrnuty do pojmu sociální pracovník, ale je nutné si uvědomit, že sama vězeňská služba vychovává a ve vězeňských zařízeních zaměstnává odborníky přímo specializované na odsouzené osoby a na penitenciární péči. Jsou jimi především speciální pedagog, vězeňský psycholog, vězeňský vychovatel, duchovní. Ve všech případech se jedná o zaměstnance Vězeňské služby České republiky, v případě duchovního se může jednat o dobrovolníka, který vykonává duchovní činnost ve vězeňském zařízení na základě svého svobodného rozhodnutí a své potřeby a touhy pomoci odsouzeným.

Kontinuální péče je velmi komplexní a poměrně komplikovanou činností, která je prováděna větší skupinou osob. Každá osoba (dozorce, sociální kurátor, sociální pracovník, ale i odsouzený) má vliv na konečný výsledek penitenciární péče.

Z hlediska vězeňské služby existuje v České republice hierarchická struktura, v níž jsou na vrcholu řídicí a kontrolní orgány, dále je zde základní orgán vzdělávací, a nakonec jsou zde jednotlivé věznice, jejich pracovníci a další osoby, které se na penitenciární péči podílejí. Jedná se o systém, který by mohl být funkční a který může nabízet skutečně vhodné programy pro odsouzené osoby, které mají zájem na kvalitní resocializaci a chtějí se vrátit zpět do svých životů. Praktická část práce ukáže, zda je tento předpoklad podpořen i v praxi, nebo zda jsou z hlediska penitenciární péče, přesněji tedy z hlediska programů zacházení, problémy, které by bylo potřeba řešit.

¹² ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 2002. 148 s. ISBN 80-7251-104-1. S. 144.

1.3 Výkon vazby a trestu odnětí svobody

„Jedinci, kteří jsou umístěni ve věznicích, se svým delikventním jednáním odchyľují od společenských norem. Jejich patologické chování je škodlivé, ohrožuje společnost, stabilitu a uspořádání státu. Tyto patologické jevy jsou definovány v trestním řádu a překročení norem podléhá trestnímu postihu. Patří sem všechny formy kriminality, tj. majetková, hospodářská, násilná trestná činnost, morální a sexuální delikty.“¹³

V České republice existují dvě možnosti, jak se člověk může dostat do vězení. Jak již název kapitoly napovídá, jedná se buď o výkon vazby, anebo o výkon trestu odnětí svobody.

1.3.1 Výkon vazby

„Účelem vazby je především zajištění osoby obviněného pro účely trestního řízení a pro výkon trestu odnětí svobody, případně zabránění obviněnému, aby v trestné činnosti pokračoval či mařil ověřování důkazů.“¹⁴

Jak je z této definice patrné, ač je vazba formou věznění, jedná se o věznění dočasné, které funguje pouze do té doby, než bude rozhodnuto o tom, zda je obžalovaný vinný, či nikoli. I když ve vazbě dochází k omezování určitých lidských práv a svobod, důsledkem by mělo být pouze to, že je osobě ve vazbě omezen pohyb a nakládání s majetkem. Je nutné uvést, že k omezování svobody ve výkonu vazby nedochází v takové míře jako při výkonu trestu odnětí svobody. Zákon o výkonu vazby říká následující: *„Během výkonu vazby smí být obviněný podroben jen těm omezením, která jsou nutná ke splnění účelu vazby z hlediska jejího důvodu a k zachování stanoveného vnitřního pořádku a bezpečnosti. Ve výkonu vazby nesmí být ponižována lidská důstojnost obviněného a nesmí být podrobován fyzickému ani psychickému nátlaku.“¹⁵*

V rámci výkonu vazby je potřeba akceptovat určitá pravidla, která jsou stanovena zákonem, a která určují, jaké osoby je možné věznit společně v jedné vazbě. Dle zákona se pak odděleně umísťují¹⁶:

- muži a ženy

¹³ BURIÁNEK, J. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1996. 127 s. ISBN 80-7168-304-3. S. 120.

¹⁴ ČERNÍKOVÁ, V., a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0. S. 83.

¹⁵ Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů, § 2.

¹⁶ Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů, § 7 odst. 1.

- obviněné osoby, u kterých je obava, že budou mařit objasňování skutečností závažných pro trestné stíhání a obviněné osoby ostatní
- obviněné osoby, proti nimž je vedeno společné řízení
- obviněné osoby, jež jsou stíhány pro trestný čin z nedbalosti, a obviněné osoby, které dříve nebyly souzeny pro nepodmíněný trest, jsou umisťovány od obviněných osob ostatních
- obviněné osoby od osob pravomocně odsouzených
- obviněné osoby s prokázanou infekční chorobou, anebo takové obviněné osoby, které jsou duševně nemocné

Kromě úpravy, která se týká především toho, jak má výkon vazby fungovat, je důležité také to, jaká jsou práva a povinnosti osob, jež jsou subjektem výkonu vazby. Zde je pak možné určit následující práva a povinnosti¹⁷:

- mezi práva patří pravidelná strava, provozování korespondence, návštěvy, alespoň osmihodinový spánek, vycházky, péče o zdraví, duchovní a sociální služby apod. (podrobněji viz Zákon č.293/1993 Sb., o výkonu vazby)
- mezi povinnosti osoby ve výkonu vazby pak patří dodržování řádu, příkazů a pokynů, pravidel slušného chování, není povoleno přechovávat, produkovat či konzumovat alkoholické či jiné návykové látky, je zde povinnost zdravotních prohlídek a oznamovací povinnost k událostem, jež mohou vést k ohrožení bezpečnosti apod. (podrobněji viz Zákon č.293/1993 Sb., o výkonu vazby)

Při porušování povinností může dojít k tomu, že osobě ve výkonu vazby bude udělen kázeňský trest, který je buď formou finanční pokuty, anebo formou zákazu nákupu potravin a věcí osobní potřeby, případně je možné, aby byl osobě ve výkonu vazby udělen kázeňský trest formou tzv. samovazby, a to až do délky 10 dní.¹⁸

¹⁷ ČERNÍKOVÁ, V., a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0. S. 86-87.

¹⁸ ČERNÍKOVÁ, V., a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0. S. 87.

1.3.2 Výkon trestu odnětí svobody

Obdobně jako u výkonu vazby je i pro výkon trestu odnětí svobody vytvořen zvláštní zákon, který danou problematiku upravuje – zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, který je navíc doplněn vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Samozřejmě je nutné si uvědomit, že výkon trestu odnětí svobody by měl podléhat ustanovením, která jsou sepsána v Listině základních práv a svobod.

Jak bylo uvedeno v předchozí podkapitole, existují určitá pravidla pro to, jak mohou být osoby společně umístěovány do výkonu vazby. I z hlediska výkonu trestu odnětí svobody existuje toto rozdělení, a to podle následujících pravidel:

- muži od žen
- mladiství se oddělují od dospělých
- recidivisté, kteří spáchali již více trestných činů, se neumisťují do věznic s osobami, které spáchaly svůj první trestný čin
- osoby, které spáchaly úmyslný trestný čin, se oddělují od osob, které spáchaly trestný čin z nedbalosti
- zvlášť se pak oddělují osoby trvale pracovně nezařaditelné, osoby, které mají dušení poruchy, anebo poruchy chování, osoby, které jsou odsouzeny k doživotnímu trestu, a osoby, které mají uloženo ochranné léčení

Ve věznění existuje systém, který zajišťuje, že jsou společně vězněny osoby, které jsou si podobné, ať už charakterově, anebo ve smyslu spáchaného trestného činu. V další podkapitole této práce pak budou podrobněji rozebrány jednotlivé typy věznic, které v rámci vězeňství v České republice existují. Oddělování vězňů je logickou záležitostí, což samo o sobě vede k tomu, že vznikají určitá společenství, která jsou si podobná. Jedná se o základ resocializace, kdy mohou být osoby se společnými problémy vedeny k tomu, aby se kvalitně a bez toho, že by mělo dojít k recidivě, vrátily po vypršení svého trestu do společnosti.

I pro jedince, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody, platí určitá pravidla, a jsou zde stanovena práva a povinnosti, které musejí být dodržovány, aby bylo skutečně možné považovat vězení nejen za instituci, kde je jedinec trestán za svůj čin, ale zároveň

za jednotku, kde by mělo docházet k jeho nápravě. Mezi základní práva a povinnosti odsouzených osob patří¹⁹:

- práva: pravidelná strava, lůžko a prostor pro uložení osobních věcí, dostatečně vhodné oblečení, osm hodin spánku, právo na zdravotní péči, přiměřené podmínky pro osoby se zdravotním postižením, právo provádět korespondenci, která je kontrolována, v odůvodněných případech používání telefonu, duchovní a sociální služby, přijímání návštěv, uspokojování kulturních potřeb apod. (podrobněji viz zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody)
- povinnosti: dodržovat pořádek, kázeň, pokyny a příkazy Vězeňské služby, podrobovat se osobním prohlídkám a prohlídkám lékařským, umožnit kontrolu osobních věcí, dodržovat zásady hygieny, vyvarovat se jakémukoli kontaktu s omamnými látkami, je zakázáno hrát hry o peníze, zákaz tetování, předstírat poruchu zdraví apod. (podrobněji viz zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody).

Podle toho, v jakém typu věznice se odsouzený nachází, se liší i jeho povinnosti a práva. **Ve věznicích, kde jsou ve výkonu trestu osoby, jejichž trestný čin byl závažnějšího charakteru, je omezení práv a povinností striktnější než u typů jiných. Ve věznicích s dohledem je pak větší volnost než u věznic se zvýšenou ostrahou.**

1.3.3 Typologie a diferenciacie vězněných osob

Na základě různých vlastností vězněných osob byl vytvořen systém rozřazení vězňů do různých kategorií, a to ve spojitosti s nebezpečností odsouzených. Typologie byla původně aplikována na mladistvé, ale přenesla se i do sféry obecné a je používána i pro odsouzené dospělé osoby. Jesness definuje následující typologii vězňů²⁰:

- *socializovaný, přizpůsobivý*
- *nezralý, pasivní*
- *neurotický, úzkostný*

¹⁹ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, § 15 až § 28.

²⁰ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie II: Teorie a praxe zacházení s vězněnými*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 77 s. ISBN 978-80-7372-204-3. S. 29.

- *nezralý, agresivní*
- *kulturou podmíněný*
- *vůdce*
- *neuroticky se odreagovávající*
- *neurotický, depresivní*

Typologie, která dělí jedince podle toho, jaký je jejich vztah ke společnosti, je prezentována níže. Vedle typologie je nutné se zaměřit na diferenciaci odsouzených osob. Diferenciace je uložena zákonem, a to přímo zákony č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, a č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Tyto zákony určují následující primární diferenciaci²¹:

- vnitřní diferenciaci – vnitřní diferenciaci se týká např. mladistvých (zákon přímo definuje: „*Trest u mladistvých, kteří nepřekročili 18. rok svého věku, se vykonává odděleně od ostatních odsouzených, a to ve věznicích nebo zvláštních odděleních pro mladistvé s uplatňováním vnitřní diferenciaci.*“²²), v České republice je většinou uplatňováno umístění do odlišných oddělení, věznice pouze pro mladistvé odsouzené v České republice neexistuje, ale samozřejmě je nutné si uvědomit, že diferenciaci probíhá i na základě dalších faktorů
- vnější diferenciaci – vnější diferenciaci je na základě rozdělení do jednotlivých typů věznic, což bude podrobněji definováno v následující kapitole.

Vnější diferenciaci bude komplexněji popsána dále, a tak je vhodné se zaměřit na diferenciaci vnitřní, která nebude řešena v rámci speciální podkapitoly. Vnitřní diferenciaci se týká vnitřního uspořádání ve věznicích. Zde existují určité skupiny, které jsou odlišeny podle vybraných faktorů. Skupiny jsou tedy následující²³:

- skupina A – osobnost, která patří do této skupiny, je charakterizována jako osobnost v normálu; pokud se zde projevují poruchy chování, jsou dány většinou nevhodným společenským prostředím, emocionální nevyzrálostí, anebo tito lidé byli nuceni čelit špatnému zacházení

²¹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 5, § 7 a § 8.

²² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 5 odst. 3.

²³ NEDOROST, L. *Vězeňství a správa vězeňství v ČR*. Brno: Masarykova univerzita v Brně – Právnická fakulta, 1995. 184 s. ISBN 80-210-1114-9. S. 35.

- skupina B – v tomto případě se jedná o jedince, u nichž je částečně naznačen neharmonický vývoj osobnosti
- skupina C – jedná se o jedince, u nichž jsou poruchy chování výraznější, a to případně i v důsledku návykových látek, na nichž je jedinec závislý, respektive které je nucen užívat
- skupina D – do této kategorie jsou zařazováni jedinci, kteří mají určitý stupeň mentální retardace

Kromě toho, že existují tyto čtyři základní skupiny, zákon rozlišuje ještě další prostupné skupiny, které bychom mohli považovat za určité podskupiny. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti uvádí: „*Volba a způsob naplňování cíle programu zacházení je vedle chování, jednání, postojů ke spáchanému trestnému činu a výkonu trestu jednou z rozhodujících skutečností při zařazování odsouzeného do některé ze zpravidla tří prostupných skupin vnitřní diferenciaci.*“²⁴ Toto rozdělení je tedy důležité i pro praktickou část této práce. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti následně rozeznává tyto tři typy prostupných skupin²⁵:

- *do první prostupné skupiny vnitřní diferenciaci se zařazují odsouzení, kteří převážně aktivně plní program zacházení i své další povinnosti a chovají se a jednají v souladu s vnitřním řádem*
- *do druhé prostupné skupiny vnitřní diferenciaci se zařazují odsouzení s nevyjasněným a kolísavým postojem a přístupem k programu zacházení a svým povinnostem*
- *do třetí prostupné skupiny vnitřní diferenciaci se zařazují odsouzení, kteří převážně program zacházení neplní nebo jej odmítají, neplní své povinnosti, chovají se a jednají v rozporu s vnitřním řádem.*

Zde je vhodné citovat z Vnitřního řádu Vazební věznice Hradec Králové, kde je k prostupným skupinám doplněna následující charakteristika: „***Cílem vnitřní diferenciaci je motivovat odsouzené k aktivnímu a zodpovědnému přístupu k plnění svých povinností a naplňování programu zacházení prostřednictvím diferencovaného***“

²⁴ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, § 39 odst. 5.

²⁵ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, § 39 odst. 6 až odst. 8.

zacházení.²⁶ Vnitřní diferenciaci tedy předpokládá motivaci k plnění povinností, kdy motivací je snaha dostat se do první prostupné skupiny, kde je pak možnost podat návrh na podmíněné propuštění, jak upravuje i Vnitřní řád Vazební věznice Hradec Králové.²⁷

V rámci tohoto rozdělení je vhodné citovat ještě jeden odstavec této vyhlášky: „*Prostupné skupiny vnitřní diferenciaci tvoří ucelený systém pozitivní motivace odsouzených. Ve vnitřním řádu se stanoví podrobnější podmínky vnitřní diferenciaci tak, aby odsouzený mohl být během výkonu trestu na základě změn v přístupu, plnění programu zacházení, plnění povinností a chování a jednání v souladu, či nesouladu s vnitřním řádem postupně zařazován do jednotlivých skupin.*“²⁸ Zde je patrné, že v rámci věznic skutečně existuje systém, který se snaží o nápravu vězňů, ale vedle toho je vhodné se zamyslet nad tím, zda tento program skutečně může fungovat. Prostupné skupiny jsou zde v podstatě k tomu, aby se odsouzený snažil zařadit do první z nich, a to proto, že v případě dobrého chování, svědomitého plnění zadaných úkolů a dalších podmínek, může dojít k podmíněnému propuštění. Potom je otázkou, zda tento systém může skutečně fungovat, anebo je dodržován pouze ve věznici, ale mimo ni se pak odsouzení jedinci opět chovají problémově, nebo přímo patologicky.

Je tedy tento systém dostatečný? Na uvedenou otázku se tato práce alespoň částečně snaží najít odpověď, což je základním předmětem její praktické části.

Vedle výše zmiňovaného je ještě vhodné se zamyslet nad tím, zda se programy zacházení s vězni mohou nějak zlepšit. Pokud si představíme pracovníky věznice, prakticky neexistuje žádná zpětná vazba k jejich práci. Nevědí přesně, zda se jejich počínání pozitivně, nebo negativně podepsalo na propuštěných trestancích, neboť o nich většinou nemají zprávy, pokud se trestanci nevrátí. Jedinou možností by bylo, kdyby pracovníci dál sledovali osudy propuštěných. Ale to se v praxi neděje. A tak dochází k tomu, že programy zacházení nemají odezvu, a proto nejsou dostatečně kvalitně upravovány, což vede k tomu, že nemusejí být dostatečně efektivní. Propuštění odsouzení pak mohou dál pokračovat ve své trestné činnosti, aniž by na nich programy zacházení zanechaly jakékoli následky.

²⁶ Vnitřní řád Vazební věznice Hradec Králové pro odsouzené s dohledem, dozorem a ostrahou, aprobován dne 19. prosince 2007 s účinností od 14. ledna 2008 pod č.j.: 168/77/2007-50/308, čl. 30 odst. 2.

²⁷ Vnitřní řád Vazební věznice Hradec Králové pro odsouzené s dohledem, dozorem a ostrahou, aprobován dne 19. prosince 2007 s účinností od 14. ledna 2008 pod č.j.: 168/77/2007-50/308, čl. 32 odst. 1 písm. a).

²⁸ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, § 39 odst. 9.

V rámci této problematiky je vhodné citovat několik odstavců z Vnitřního řádu Vazební věznice Hradec Králové. Vnitřní řád vychází ze zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Zde se v rámci programů zacházení uvádí následující: „*Program zacházení je výchovný prostředek, jehož základem je vedení odsouzených k přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin a naplňování účelu trestu. (...) V rámci programu zacházení se pro odsouzené s trestem odnětí svobody delším než jeden rok nejméně tři měsíce před propuštěním vytvářejí podmínky pro jejich samostatný způsob života po propuštění a za tím účelem se aktualizuje program zacházení.*“²⁹

Vnitřní řád upravuje, co je program zacházení, a jsou v něm dále rozpracovány aktivity, které jsou v rámci věznice poskytovány – aktivity pracovní, vzdělávací, speciálně výchovné a zájmové. Vnitřní řád zdůrazňuje výchovnou funkci programu zacházení. A zde se dostáváme k patrně „nejkontroverznější“ otázce programů zacházení. Touto otázkou je, zda lze programy zacházení brát jako výchovně účinné či nikoli. Otázka prezentuje problematiku jako velmi spornou a zjišťování reality je náročné. **Může se stát, že při vyplňování dotazníků nebudou odsouzení uvádět pravdivé údaje.** Během dotazníkového šetření se však ukázalo, že odsouzení odpovídali svědomitě a nebáli se i negativního hodnocení programů zacházení.

1.3.4 Vybrané kazuistiky³⁰

Aby bylo možné vhodněji dokumentovat, jaké osoby jsou odsouzeny a vězněny (osoby, na nichž bylo prováděno dotazníkové šetření) ve VTOS s dohledem, je vhodné definovat typ osob na konkrétních příkladech.

První vězněný:

37 letý X. Y. do svých 17 let vychováván oběma rodiči, kteří se poté rozvedli, má 1 sourozence. Jeho matka (57 let) je pracující důchodkyně ve školní jídelně, otec (59 let) je OSVČ ve stavebnictví, jsou stále v kontaktu. Bratr (35 let) je ženatý, má 1 dítě, OSVČ ve stavebnictví. Vztahy v rodině hodnotí jako dobré, i rozvod proběhl klidně, v minulosti nebyl nikdo z rodiny soudně trestán, výraznější psychická zátěž se nevyskytla.

V současné době je podruhé ženatý, z prvního manželství má 2 děti (10, 15 let) – výživné 2 300 Kč. Současná manželka (34 let) je vyučená švadlena, z předchozího vztahu

²⁹ Vnitřní řád Vazební věznice Hradec Králové pro odsouzené s dohledem, dozorem a ostrahou, aprobován dne 19. prosince 2007 s účinností od 14. ledna 2008 pod č.j.: 168/77/2007-50/308, čl. 23 odst. 1 a 4.

³⁰ Materiály poskytl speciální pedagog SOP.

má 2 děti (14, 15 let) a společně mají dvouletou dceru Natálii. Kontakty po dobu VTOS bude udržovat s celou rodinou.

Vychodil 8 tříd ZŠ, prospěchově průměrný bez výchovných potíží, vyučen v oboru mechanizátor lesní výroby, ZVS - 2 roky. Následně 2 roky zaměstnán jako lesní dělník, poté vykonával stavební práce, před nástupem trestu OSVČ ve stavebnictví.

Dětství klidné, výchovný styl ze strany rodičů hodnotí jako přiměřeně náročný, v minulosti 1 x PO a TOPP, nyní ve VT poprvé dle § 213 neplacení výživného (platného do r. 2009) – dluh činil asi 52 000,- Kč, ale je údajně zaplacen. Odsouzen k 10 měsícům VTOS a hrozí přeměna TOPP (200 dnů). Důvodem neplacení byl určitý vzdor manželce, která mu nepůjčuje již 3 roky děti, a také tíživá finanční situace. Odsouzení považuje za spravedlivé a výši trestu za dostačující. Po polovině trestu chce požádat o podmíněné propuštění.

Druhý vězněný:

59letý L. P. vychováván oběma rodiči jako jediné dítě. Matka (80 let) důchodkyně, pracovala jako administrativní pracovnice na městském úřadě, otec zemřel v roce 2003, původně pracoval jako organizační pracovník Svazarmu a později vedoucí domu dětí a mládeže. Vztahy v rodině hodnotí jako velmi dobré, soužití rodičů spokojené, bydleli společně s prarodiči, kteří měli, díky pracovní vytíženosti rodičů, významný vliv na jeho výchovu. V minulosti soudně trestán nikdo nebyl, výraznější psychiatrická zátěž se nevyskytla.

L. P. má 2 dcery (31 a 27 let). Manželka L. P. (55 let) je v současnosti nezaměstnaná, dříve učitelka v MŠ a OSVČ v obchodní činnosti. Kontakty po dobu VT bude udržovat s manželkou a dcerami.

Vychodil 9 tříd ZŠ, prospěchově velmi dobrý, bez výchovných obtíží. Vystudoval čtyřleté gymnázium, poté nastoupil na VŠ politickou, kde po roce zrušili jeho obor. Nastoupil jako vychovatel na učilišti, dále do roku 1990 pracoval ve spotřebním družstvu Jednota a v té době dálkově studoval právnickou fakultu. Od roku 1992 provozoval vlastní advokátní kancelář – na základě trestního stíhání vyloučen z advokátní komory. Po VT chce pracovat ve svém oboru, ale jako zaměstnanec.

Dětství hodnotí jako klidné, je prvotrestaný pro § 250, 248 (platné do r. 2009) – zpronevěry financí, odsouzen ke 3,5 letům VTOS. Jako důvod trestné činnosti uvádí dobrou vůli pomoci, poté byl vydírán a snažil se chránit rodinu. Trest přijímá jako

nespravedlivý, jeho výši považuje za zcela nepřiměřenou, po polovině trestu chce žádat o podmíněné propuštění.

V roce 2005 pokus o sebevraždu skokem z okna v důsledku vydírání. V dokonání mu zabránily dcery, které jej dopravily na psychiatrickou kliniku, kde strávil 7 týdnů. Aktuálně cítí zdravotní problémy se zády a kyčlemi, psychicky se necítí dobře.

Doporučení od speciálního pedagoga pro oba odsouzené:

V rámci programu zacházení doporučuji zejména pracovní zařazení, o které byl projeven velký zájem, do budoucna i s možností vnějšího pracoviště. Podpořit ve snaze o prožití bezproblémového průběhu VT na cestě k podmíněnému propuštění. Zapojit do volnočasových aktivit kolektivu odsouzených, jinak bez potřeby specifického zacházení. V případě zájmu podpořit v udržování kontaktů s rodinou – do budoucna bez námitek k volným pobytům mimo věznici v souvislosti s návštěvou.

1.4 Typy věznic

České trestní právo rozeznává 4 typy věznic, a to i v rámci nově přijatého trestního zákoníku, který je platný teprve od 1. ledna 2010. Druhy věznic na základě tohoto zákona jsou³¹:

- věznice s dohledem
- věznice s dozorem
- věznice s ostrahou
- věznice se zvýšenou ostrahou

„Ve věznici s dohledem mají odsouzení neomezený pohyb. Pracují zpravidla dle podmínek dané věznice na venkovních pracovištích, tedy mimo věznici. V mimopracovní době se odsouzení účastní různých akcí mimo věznici, např. kulturních a sportovních akcí a to za doprovodu zaměstnance Vězeňské služby ČR, tedy vychovatele nebo jiného odborného pracovníka. Pokud si odsouzení plní všechny povinnosti vyplývající ze zákona o výkonu trestu odnětí svobody, mají možnost požádat ředitele věznice o povolení opuštění věznice v souvislosti s návštěvou až na 24 hodin, a to jedenkrát za 14 dní. Ředitel věznice na základě závěrů komise složené z odborných zaměstnanců má

³¹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 56 odst. 1.

možnost odsouzenému tuto návštěvu mimo věznici povolit, a to formou kázeňské odměny.“³² Věznice s dohledem je nejvolnější formou uvěznění, s poměrně velkou svobodou a penitenciární péče zde má zásadní význam. Jde zde o to, aby i během věznění zůstal odsouzený součástí společnosti, zapojoval se různými aktivitami a nebyl pod tak silným dohledem jako v ostatních případech. Samozřejmostí je fakt, že v tomto typu věznice jsou osoby, jejichž prohřešky jsou méně závažného charakteru. „*Soud zpravidla zařadí do věznice s dohledem pachatele, kterému byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin.*“³³

Pokud se týká věznic s dozorem, již z tohoto názvu samotného je patrné, že zde bude více potřeba pracovníků vězeňské služby, kteří dohlíží na jednotlivé vězně. I tady platí, že tento dozor je prováděn jen u méně závažných případů, respektive nad osobami, které se dopustily lehčích přečinů. I zde je možnost opuštění věznice, ale pouze jednou do měsíce, veškerá činnost je bedlivěji sledována pracovníky vězeňské služby. Do tohoto typu věznic jsou většinou umísťovány osoby, které podobně jako u věznic s dohledem spáchaly čin z nedbalosti, ale již v minulosti trestány byly, anebo jsou pod dozorem takové osoby, které se dopustily svého prvního trestného činu, ale úmyslného, s tím, že hranice trestu nesmí přesáhnout tři roky.³⁴ Jednotlivé typy věznic jsou rozděleny podle závažnosti činu, který byl odsouzeným spáchán, a podle toho se odvíjí péče, která je odsouzenému věnována.

„Odsouzení zařazení do věznice s ostrahou se ve věznici pohybují organizovaně a výhradně pod dohledem zaměstnance vězeňské služby. Tito odsouzení pracují na pracovištích uvnitř věznice. Návštěvy odsouzených se realizují zpravidla výhradně za dohledu zaměstnance vězeňské služby v návštěvní místnosti věznice. I odsouzeným zařazeným do věznice s ostrahou může být ředitelem věznice udělena kázeňská odměna formou opuštění věznice v souvislosti s návštěvou až na 24 hodin, avšak pouze v intervalu maximálně 1krát za dva měsíce.“³⁵ Jak je patrné, zde se pohled na vězně zpřísnuje, jejich setrvání v komplexu věznice je podmínkou. Jedná se tedy skutečně o trest, kdy se věznění vyčleňují více ze společnosti, která jako by žije za zdmi. V tomto typu věznic již není

³² VSČR. *Výkon trestu odnětí svobody* [online] 6. ledna 2010. [cit. 10. srpna 2010]. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-pankrac-26/vykon-vezenstvi-652/vykon-trestu-odneti-svobody-5746>>.

³³ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 56 odst. 2 písm. a).

³⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 56 odst. 2 písm. b).

³⁵ VSČR. *Výkon trestu odnětí svobody* [online] 6. ledna 2010. [cit. 10. srpna 2010]. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-pankrac-26/vykon-vezenstvi-652/vykon-trestu-odneti-svobody-5746>>.

povolený pohyb, ani opuštění věznice není možné. Pokud je povolena návštěva, probíhá pouze pod dozorem pracovníka Vězeňské služby České republiky. Důvod je poměrně jednoduchý – ve věznicích se zvýšenou ostrahou jsou umístěni skutečně problémoví lidé, kteří mohou být nebezpeční. Obdobné zacházení je nezbytné k tomu, aby byla udržena bezpečnost, a zároveň k tomu, aby bylo možné vytvořit určité podmínky pro nápravu. Závažnost trestných činů upravuje trestní zákoník: „*Soud zpravidla zařadí do věznice s ostrahou pachatele, kterému byl trest uložen za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou, a pachatele, který byl odsouzen pro přečin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo s dozorem. Do věznice se zvýšenou ostrahou se umístí pachatel, kterému byl uložen výjimečný trest, kterému byl uložen trest odnětí svobody za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny, kterému byl za zvlášť závažný zločin uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let, nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu.*“³⁶

³⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 56 odst. 2 písm. c) a d).

2 Náprava a péče o vězněné osoby

Již na počátku první kapitoly bylo definováno, co se skrývá pod pojmem penitenciární péče. V následujících podkapitolách se rozebírá téma toho, jak je penitenciární péče prováděna, jaký je její smysl a jaká péče následuje poté, co odsouzený opustí věznici.

2.1 Funkce penitenciární péče

V předchozí kapitole bylo rozebráno, jak funguje vězeňský systém v České republice, jaké jsou instituce, které jsou jeho součástí, a jaké existují typy uvěznění osob. V této podkapitole se zaměřujeme na to, jak funguje penitenciární péče v rámci vězeňství a jak probíhá náprava a péče o vězněné osoby. Nejprve je tedy nutné se zaměřit na samotné funkce, které by měla penitenciární péče poskytovat. Penitenciární péče by měla zajišťovat následující funkce³⁷:

- *reedukace* – jedná se o proces, během něhož dochází v myšlení a vědomí odsouzeného a za jeho plné spoluúčasti a odpovědnosti k zásadnímu vnímanému, cílevědomému negování a sebereflexnímu popření blokových souborů všech životních momentů, které můžeme souhrnně označit jako „bariéry, dysfunkční a nevhodné“
- *resocializace* – v tomto případě by měla penitenciární péče vést k tomu, aby se odsouzený formoval a modeloval takovým způsobem, který mu zajistí možnost vrátit se zpět do společnosti a znovu se do ní začlenit bez toho, aby docházelo k dalšímu poruchovému chování
- *readaptace* – odsouzený je veden k tomu, aby se systematicky a cílevědomě připravoval na přijetí (adaptování) obecně a kulturně společenských, ekonomických, morálních a zákonných podmínek, které jsou nutné pro bezporuchový a nekriminální život jedince
- *rehabilitace* – představuje posun odsouzeného na takový stupeň životních hodnot a orientací, které by mu v dalším životě (tedy v životě po propuštění) navrátily

³⁷ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 2002. 148 s. ISBN 80-7251-104-1. S. 101-102.

trestnou činností ztracenou „pověst“ slušného člověka s výrazně akceptovatelnou úrovní mravního a etického chování a myšlení

- *reintegrace – tento proces by měl zakončit veškeré výchovné funkce, které trest má, a to ve smyslu efektivního, účelného a trvalého znovuspojení všech dosud kriminalitou silně narušených a dezorganizovaných vztahů, vazeb, struktur a procesů sociálních, mravních, psychických, povahových a osobnostních*

Jak je z výše popsaného zřejmé, základní funkce penitenciární péče jsou především následující³⁸:

- pachatel trestného činu je po určitou dobu vyloučen ze společnosti, čímž je společnost chráněna, ale zároveň se jedná o potrestání za provedení určitého trestného činu
- jedná se o preventivní odstrašení od konání obdobných činů
- neméně důležitá je pak funkce nápravná, zejména funkce resocializační, která spolu s výše popsanými vede k tomu, že se člověk po skončení trestu odnětí svobody vrací do společnosti

Resocializace se zde opakuje jako základní pojem, ale ještě předtím, než bude podrobněji vysvětlen, je vhodné se zaměřit na pojem prizonizace, který zde zatím definován nebyl.

Prizonizace je adaptace jedince na život ve vězení, přičemž tato má dvě složky – institucionalizaci a ideologizaci.³⁹ Nejprve se zaměříme na pojem institucionalizace: *„Označuje skutečnost, že člověk se adaptuje na vysoce organizovaný způsob života ve vězení spojený se ztrátou samostatnosti a iniciativy. Z toho vyplývá změna jeho postojů, vzorců chování i obranných mechanismů. Postupně dochází ke ztrátě aktivity, až k apatii, k zúžení zájmových aktivit, k úpadku většiny kompetencí“*⁴⁰. Zde je tedy vhodné si uvědomit, že osobnost jedince, který je trestán, případně trestán častěji výkonem trestu odnětí svobody, přestává být ve svém rozhodování samostatná, neboť dostává příkazy

³⁸ ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. 1. vyd. Praha: Euroion, 1998. 255 s. ISBN 80-85858-70-3. S. 102.

³⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4. S. 820.

⁴⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4. S. 820.

od osoby jiné, které musí naplnit. Toto se později může promítnout i po propuštění z věznice a vést k tomu, že dojde k recidivě, neboť daná osoba se již dokonale nedokáže přizpůsobit novému prostředí a dalo by se říci, že prostředí věznice potřebuje.

Vedle institucionalizace může v rámci prizonizace dojít k tzv. ideologizaci. V tomto případě dochází k tomu, že jedinec přijme pravidla a normy vězeňského prostředí. Často nejde pouze o přizpůsobení formální, ale o přijetí jiného systému hodnot a ztotožnění se s minoritní skupinou. I když je výkon trestu zaměřen na resocializaci, mnohdy zde naopak dochází k vyměňování si zkušeností, týkajících se různé trestné činnosti, nebo i k plánování dalších aktivit tohoto druhu.⁴¹

Vedle těchto problémů, které mohou v rámci výkonu trestu odnětí svobody vznikat, je potřeba si uvědomit také možnost existence dalších skutečností, které se na vězněné osobě projevují spíše negativním způsobem. Těmito faktory může být⁴²:

- ztráta vlastní iniciativy
- výběr cesty nejmenšího odporu jako nejvhodnější varianty
- přizpůsobení se ústavu či věznici – viz institucionalizace
- klesá schopnost zvykání si na život mimo vězení
- přejímání hodnot, které jsou specifické pro vězeňskou subkulturu – viz ideologizace

Jak je patrné již z tohoto vymezení, v rámci penitenciární péče je potřeba se s těmito problémy do jisté míry vyrovnávat a snažit se jejich vliv oslabit, aby skutečně mohlo dojít k resocializaci a k tomu, že jedinec ve chvíli, kdy z vězení vyjde, bude znovu schopen se zařadit do společnosti. Proto je z hlediska resocializace velmi důležité, aby došlo k tomu, že si jedinec uvědomí, jaký čin spáchal, ale především, co tím činem vlastně způsobil. Je potřeba pochopit, jaký důsledek měl čin na postiženou osobu, na její blízké, na trestaného samotného a na jeho blízké, ale také jak čin dopadl na společnost jako na celek. Pokud si odsouzený uvědomí tyto důsledky, je to první krok k tomu, aby si začal uvědomovat, jaké jednání je společností považováno za negativní a z jakého důvodu, což by následně mělo vést k pochopení, ale především osvojení norem, a to ať už zákonných, tak i etických a morálních. V případě, že skutečně dojde k tomuto osvojování,

⁴¹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4. S. 821.

⁴² MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 334 s. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X. S. 211.

chování odsouzeného by se mělo projevit i tím způsobem, že projeví vůli již neopakovat jednání, za něž byl do výkonu trestu odnětí svobody odsouzen. Základním cílem resocializace v rámci penitenciární péče, pokud ji budeme chápat jako nadřazený pojem všech ostatních funkcí, je pak reintegrace, tak jak byla definována v této podkapitole.⁴³

2.2 Programy zacházení s odsouzenými

Ještě před tím, než budou definovány programy zacházení s odsouzenými, je vhodné si určit, jak vlastně probíhá péče o osoby, jež jsou ve výkonu trestu odnětí svobody. V tomto případě je nutné vzít na vědomí, že tyto osoby jsou pod danou péčí kontinuálně, péče tedy probíhá dlouhodobě, což je samozřejmě dáno samotnou podstatou výkonu trestu odnětí svobody. Ale kromě této skutečnosti je zároveň důležitý i fakt, že během této doby jsou 24 hodin denně dostupné osoby, které péči vykonávají, ať už se jedná o pracovníky Vězeňské služby České republiky, anebo o pracovníky sociální, duchovní či jiné, které jsou součástí věznice. *„Režim výkonu trestu odnětí svobody dává možnost prosazovat výchovné vlivy na odsouzeného prostřednictvím přísnějších a méně dobrovolných požadavků, než je tomu v civilní sféře, na druhé straně se naskýtá možnost využít funkčních mechanismů vzoru a imitace chování vychovatele, především u vězňů mladistvých. Výchovný systém ve výkonu trestu odnětí svobody je vždy systémem daleko strukturovaným a více uzavřeným, než je tomu v běžné výchově. Realita trestu omezuje ve výchovném procesu takové motivační struktury, jakými jsou např. dobrovolná a uvědomělá spoluúčast na výchově a vzdělání, motivace k zdárnému průběhu výchovy a jejímu úspěšnému dokončení, ochota ke koordinované spolupráci a schopnost vstřebávat pozitivní výchovné vlivy v plném rozsahu.“*⁴⁴

Výchovná stránka věznění sleduje snahy, které mají vězněným pomoci v jejich dalším životě. Z tohoto hlediska je však vhodné definovat čtyři druhy osob, jejichž charakteristiky jsou pro následné směřování penitenciární péče nezbytné. Těmito druhy osob jsou⁴⁵:

⁴³ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. 870 s. Vydání třetí, rozšířené a přepracované. ISBN 80-7178-802-3. S. 780.

⁴⁴ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 2002. 148 s. ISBN 80-7251-104-1. S. 101-102.

⁴⁵ KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Vzpoura depravantů*. Praha: Makropulos, 1996. 326 s. ISBN 80-901776-8-9. S. 123.

- asociální osoby – jedná se o osoby, jež nejsou schopny adaptace a neuznávají společenské normy, jsou to osoby egocentrické, které se snaží naplnit pouze vlastní zájmy, přičemž jsou schopny využívat tolerance a shovívavosti ostatních jednotlivců ve společnosti
- prosociální osoby – v tomto případě se jedná o osoby, které jsou socializované a jsou obeznámeny s normami, které chápou a dodržují je ve většině případů
- pseudosociální osoby – toto je případ osob, které dodržují určité normy, jež však lze považovat za labilní a odlišné od norem, které daná společnost skutečně vyznává a uznává
- antisociální osoby – tyto osoby přesně vědí, jaké jsou normy společnosti, ale záměrně je porušují, a to nejčastěji kriminálním, tedy protizákonným způsobem, přičemž u těchto osob často nastává recidiva - jejich činy jsou spojené s agresivitou a přímo potřebou škodit osobám druhým

V rámci penitenciární péče je potřeba znát odsouzené jedince a umět je zařadit alespoň do některé z těchto kategorií. Pokud se toto skutečně podaří, je pak mnohem snazší s jedinci jednat a vytvořit pro ně takové podmínky péče, které jim budou vyhovovat, ale především, které budou schopny s jejich stavem něco udělat a případně je změnit tak, aby po návratu z věznice nebyli pro společnost další hrozbou.

V rámci penitenciární péče existují jednotlivé programy, ze kterých si může odsouzený vybrat, anebo kterých se musí účastnit. Aby měla penitenciární péče smysl, je logické, že pokud si odsouzený nějaký program, který by mu osobně vyhovoval nejvíce, nevybere, musí mu být nějaký přidělen. Mezi základní aktivity, které jsou součástí programů zacházení s odsouzenými, pak patří⁴⁶:

- pracovní aktivity – jedná se o základní aktivitu, která by měla vrátit odsouzeným osobám jejich smysl pro práci, měly by se znovu učit zodpovědnosti a získávat návyky, které s sebou práce přináší (dochvilnost, snaha dotáhnout práci do konce, být na výsledky práce pyšný atd.), v rámci těchto aktivit se většinou jedná o aktivity, které jsou spojeny s denním chodem věznice, případně jsou vytvářeny speciální dílny s terapiemi, jež jsou vedeny pod dozorem vyškoleného pracovníka Vězeňské služby České republiky

⁴⁶ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 2002. 148 s. ISBN 80-7251-104-1. S. 104-106.

- speciálně výchovné aktivity – snahou těchto aktivit, které jsou většinou prováděny formou psychoterapie či socioterapie, je nahradit negativní a averzní myšlenkové asociace a ideje takovými hodnotami, které jsou přijatelné pro společnost a které dokáží vystavět komunikační a vztahové zázemí; tyto terapie musí být vedeny specialisty, kteří jsou součástí vězeňského personálu a mají diplom psychologie či psychoterapie
- volnočasové aktivity – jedná se o aktivity, které jsou „na pořadu dne“ po práci, anebo od ranního budíčku po večerku o víkendech a u osob, které nepracují; zároveň se jedná o aktivity, které nejsou řazeny do žádné z ostatních tří skupin, určitým nešvarem českých věznic je skutečnost, že mezi volnočasové aktivity patří v podstatě pouze četba a sledování televizních pořadů a filmů, což může vést k prohlubování stereotypu, proto by aktivity měly být zaměřeny všemi směry – jak sportovním, tak kulturním, uměleckým, společenským, přírodovědným či vzdělávacím směrem
- vzdělávací aktivity – i v rámci výkonu trestu odnětí svobody je možné se dále vzdělávat, případně znovu vzdělávat, neboť u vězňů je možná i negramotnost, což samozřejmě vede k tomu, že jsou pořádány kurzy; především je možné získat vysvědčení či výuční listy, postupně se do těchto aktivit propracovávají i snahy zajištění středoškolského a vysokoškolského vzdělávání – např. spolupráce Věznice Brno s Masarykovou univerzitou

Penitenciární péče v České republice, alespoň z teoretického hlediska, disponuje dostatečným množstvím aktivit. Záleží na praktickém provádění aktivit v rámci jednotlivých programů. Právě praktická část této práce by měla odpovědět i na to, jak jsou programy zacházení s odsouzenými organizovány a zda je jejich přínos skutečně pozitivní, či nikoli.

2.3 Postpenitenciární péče

Název napovídá, že postpenitenciární péče je určitou formou péče, která nastupuje ve chvíli, kdy je odsouzený propuštěn z věznice a znovu se začleňuje do společnosti jako její součást. Jde pouze o to, zda se jedná o postpenitenciární péči dobrovolnou, či nikoli, tedy o postpenitenciární péči nucenou. V prvním případě se jedná o takovou, která je velmi

volná a je poskytována především zájmovými společnostmi a také charitativními organizacemi, v druhém případě se jedná o pokračující omezování určitých práv a svobod.⁴⁷ Jedná se o postpenitenciární péči, která je povinná a které se musí propuštěný trestanec podrobovat, aby tak splnil podmínky, pro které byl propuštěn. Je zřejmé, že se jedná o státní zásah, který musí být regulován zákonem. V současné době se jedná především o tyto zákony:

- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- zákon č.141/1961 Sb., trestní řád
- zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě
- zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
- zákon č.169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Vzhledem k tomu, že existuje propojení mezi penitenciární péčí a péčí následnou, postpenitenciární, kdy postpenitenciární staví na péči, která byla odsouzenému věnována během výkonu trestu odnětí svobody, je tato péče souhrnně nazývána péčí kontinuální. Péče by měla vést k tomu, že propuštěné osoby obnoví společenské dovednosti a osoba se postupně reintegruje do společnosti. Právě v prvních dnech po propuštění, které jsou nejkritičtější, by tato péče měla řešit případné konflikty, úzkost a překonávání statusu trestance. Postpenitenciární péče se uplatňuje i v rámci hledání pracovního uplatnění a zajištění materiálních podmínek pro život.⁴⁸

⁴⁷ ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. *Forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: Support, 1994. 206 s. S. 145.

⁴⁸ ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. *Forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: Support, 1994. 206 s. S. 146.

PRAKTICKÁ ČÁST

3 Cíl praktické části

Praktická část práce se zaměřuje především na zjištění toho, jak probíhá penitenciární péče ve vybrané věznici v České republice. Jak již bylo uvedeno v úvodu bakalářské práce, základním cílem práce je charakterizovat vězněné osoby, příčiny vzniku poruch chování a přístup odsouzených k programům zacházení. Pro potřeby naplnění tohoto cíle bylo prováděno výzkumné šetření, a to ve Vazební věznici Hradec Králové v SOP, kde byl rozeslán dotazník, který je součástí této práce a který je dále v této kapitole rozebírán. V práci byly stanoveny dva základní předpoklady, které budou dále prezentovány a diskutovány.

3.1 Popis a charakteristika vzorku

Vzorek respondentů, který je v práci rozebírán, je tvořen skupinou dotazovaných odsouzených, kteří vykonávají trest ve Vazební věznici Hradec Králové v Samostatném oddělení výkonu trestu s dohledem v katastru obce Pouchov. Dotazníkové šetření bylo provedeno v říjnu 2010. Nyní pouze krátce oficiální text k samostatnému oddělení výkonu trestu Pouchov: *„Vzhledem k profilaci věznice odsouzení pracují na pracovištích uvnitř vazební věznice - kuchyň, úklid, prádelna, sklad a dílna. Další odsouzení jsou zaměstnáni u subjektů, kde zřizovatelem není stát. Požadavek na zaměstnávání odsouzených ze strany těchto subjektů je takový, že v současné době nejsme schopni plnit tyto požadavky. Značná pozornost je věnována nově příchozím odsouzeným, kteří jsou umístěni na Samostatné oddělení Pouchov, kde jsou postupně seznámeni s vnitřním řádem a dalšími předpisy upravujícími výkon trestu odnětí svobody. Následně je jim stanoven program zacházení. Při práci s odsouzenými se zaměřujeme, vzhledem k možnostem, převážně na zájmovou a vzdělávací činnost. Odsouzení si mohou vybrat z různých zájmových aktivit – kopaná, atletika, stolní tenis, elektronické šipky, kulturistika, tenis, nohejbal, společenské hry, chovatelský kroužek, nebo vzdělávacích aktivit – dopravní výchova, zahrádkářský kroužek, právní vědomí, zeměpis, historický kroužek. Speciální výchovné postupy, jsou-li stanoveny, provádí individuálně psycholog (protidrogová poradna, psychorelaxace), pedagog*

*(psychosociální poradenství, sociálně psychologický výcvik) a sociální pracovník (sociálněprávní poradenství před propuštěním z výkonu trestu). Tyto programy jsou řádně zpracovávány a pravidelně vyhodnocovány. Na realizaci těchto programů zacházení se podílejí všichni vychovatelé a specialisté. Jsou to aktivity v oblasti pracovní, vzdělávací, zájmové a speciálně výchovné. Knihy a jiné publikace mají odsouzení k dispozici v knihovně umístěné v areálu, která je otevřena denně v odpoledních hodinách. Před propuštěním z výkonu trestu mají odsouzení možnost využít ubytování v tzv. výstupním oddělení, kde se připravují na přechod do samostatného života. Negativním poznatkem je, že se zde ve výkonu trestu setkávají odsouzení s bohatou a závažnou kriminální činností a odsouzení, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé a to za nedbalostní trestné činy. Při sestavování programu zacházení se přihlíží ke všem aspektům, které mohou mít pozitivní dopad na osobu odsouzeného.*⁴⁹

Z výše citovaného textu vyplývá, že Vazební věznice Hradec Králové je zařízením, které se snaží do jisté míry adaptovat na moderní trendy a snaží se přizpůsobovat potřebám odsouzených osob a potřebám moderní penitenciární péče poměrně širokou škálou změn. Z popisu věznice vyplývá, že jsou zde určité aktivity, které mohou vězni vykonávat, a to i ve svém volném čase.

Ke 30. září 2010 bylo ve Vazební věznici Hradec Králové včetně SOP evidováno celkem 473 osob, z toho bylo 194 obviněných a 279 odsouzených.⁵⁰ Výzkumné šetření bylo prováděno na osobách odsouzených, a to na celkem 56 respondentech, kteří tvoří přiměřený vzorek pro potřeby této práce. Jedná se o osoby ve výkonu trestu s dohledem, jejichž zkušenosti s trestněprávní odpovědností jsou blíže analyzovány v další části práce.

Odsouzeným jsou nabídnuty programy zacházení dle nabídky věznice, které si sami vyberou a aktivně plní. Programy jsou po dvou měsících vyhodnocovány vychovatelem, kterému je svěřen kolektiv odsouzených. Po určité době, asi po dvou cyklech vyhodnocení (po 4 měsících), pokud odsouzení plní své povinnosti, posouvají se do další diferenciační skupiny a získávají větší výhody, až se postupně dopracují k přerušení trestu – max. 20 dnů za rok. Většina odsouzených má zájem pracovat. Mohou tak lépe splácet své pohledávky

⁴⁹ VSČR. *Informace o Vazební věznici Hradec Králové* [online] 29. prosince 2009. [cit. 3. prosince 2010]. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/vazebni-veznice-hradec-kralove-75/zakladni-informace-170/informace-o-vazebni-veznici-hradec-kralove-5523>>.

⁵⁰ VSČR. *Informace o stavu a složení vězňů ve vazebních věznicích a věznicích Vězeňské služby České republiky za měsíc Září 2010* [online] 5. října 2010. [cit. 3. prosince 2010]. Dostupné z WWW: <http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spravni/statistiky/Měsíční_statistické_hlášení_MSH09-2010.pdf>.

a skutečnost, že jsou ve VTOS zaměstnáni, je pro ně hlavním přínosem pro možné podmíněné propuštění nebo k PVTOS. Odsouzení mají největší zájem o vnější pracoviště. Pracovní zařazení je také na vnitřním pracovišti VV HK, a potom mohou být přeřazeni na vnější, pokud se osvědčí. Programy, pracovní zařazení a další postupy jsou schvalovány komisí ve složení: sociální pracovník, vychovatel, speciální pedagog, psycholog, vedoucí zaměstnávání odsouzených, ZVOVVaT a vedoucí komise – ZŘVV. Dokumenty schvaluje podpisem ředitel.

Osoby odsouzené k výkonu trestu s dohledem jsou převážně lidé odsouzení za nedbalostní trestné činy, kteří využívají návštěvního kontaktu a hojně využívají možnost podmíněného propuštění.

Následující statistika vypovídá o tom, kolik z celkového počtu odsouzených do VTOS s dohledem bylo podmíněně propuštěno z VTOS na SOP v roce 2010. Celkem 177 odsouzených podalo žádost o podmíněné propuštění, z toho bylo 94 osob propuštěno na podmínku (z tohoto počtu 89 osob na podmínku s dohledem), 63 žádostí bylo zamítnuto, 19 odsouzených vzalo žádost o projednání zpět a 1 žádost zůstala k projednání v pozdějším termínu.⁵¹

3.2 Metody

Základní metodou, která byla v práci použita, je dotazníkové šetření, ve kterém se otázky zaměřovaly nejen na programy zacházení, ale také na samotnou osobnost odsouzených a vězněných jedinců. Dotazníkové šetření bylo prováděno v již zmiňovaném SOP, kde bylo rozdáno celkem 56 dotazníků, které se vrátily vyplněné všechny. Dotazník se zaměřuje na otázky osobního charakteru, a to zejména týkající se rodinné historie a osobní anamnézy. Získaná data nám přiblíží minulost jedince a některé sociální vazby, zejména vztahy s vlastními dětmi. Od otázky č. 15 se pak dotazník zaměřuje na otázky v rámci programů zacházení a aktivit, které jsou ve věznici dostupné, respektive povinné a dobrovolné.

V případě otázky č. 15 byly zaškrtnuty všechny možnosti, což je dáno skutečností, že odsouzení mají k dispozici všechny druhy aktivit, o kterých se dotazníkové šetření u otázky č. 15 zmiňovalo.

⁵¹ Informace týkající se statistiky podmíněně propuštěných poskytl ZVOVVaT Vazební věznice Hradec Králové, který působí jako vedoucí pracovník SOP.

Je nutné vyzdvihnout, že odsouzení poskytl maximální spolupráci a byli velmi ochotni dotazník vyplnit, a to i pokud se týká programů zacházení. V tomto ohledu bych chtěl respondentům poděkovat, neboť jejich spolupráce poslouží k vypracování maximálně možného efektivního a kvalitního výsledku, který bude možné brát za skutečně směrodatný a hodnotný.

Metoda dotazníkového šetření byla zvolena především proto, že se jedná o metodu, kterou je možné pokrýt poměrně velký soubor dat, ale také je možné pomocí něj získat dostatečně kvalitní informace, z nichž následně bude možné vyvozovat závěry, které buď potvrdí předpoklady, tak jak jsou stanoveny, anebo je vyvrátí. Pro tento typ práce je pak dotazníkové šetření skutečně nejvhodnější, protože na jeho základě lze zobecňovat a následně pak charakterizovat systém zacházení a penitenciární péče ve VV HK.

Kromě dotazníkového šetření autor práce využívá i metodu osobního pozorování, která je dána skutečností, že autor je zaměstnán ve Vazební věznici Hradec Králové, což mu dává možnost nahlížet na to, jaké jsou zde problémy, případně jaká jsou zde pozitiva fungování penitenciární péče, ale také chování odsouzených. Důležitost tohoto pozorování je především v tom, že doplní dotazníkové šetření a bude tak určeno, zda odsouzení odpovídali skutečně podle pravdy. Pozorování by mělo odhalit, zda jsou ve věznici nějaké další problémy, které dotazníkové šetření zjistit nemohlo, případně by se na základě pozorování mohly vyvozovat další závěry, které doplní stanovené předpoklady, případně je vyvrátí. Pozorování je tak dostatečným způsobem, který může informacemi přispět o penitenciární péči ve Vazební věznici Hradec Králové.

3.3 Předpoklady výzkumného šetření

Předpoklad č. 1: Lze předpokládat, že 80 % odsouzených osob má negativní životní minulost.

Předpoklad č. 2: Lze předpokládat, že méně než 40 % odsouzených osob s negativní minulostí věří v účinnost programů zacházení.

Předpoklad č. 1 byl stanoven proto, že se předpokládá, že velká většina odsouzených již má určitou negativní minulost. Zde je nutné si uvědomit, jak je negativní

minulost chápána. Negativní minulost neznamená pouze, že dotyčná osoba již byla v minulosti trestána, a to buď odnětím svobody, anebo jiným alternativním trestem. Za negativní minulostí je nutné vidět i minulost sociální, která může být následnou příčinou toho, že jedinec spáchal trestný čin, za který byl odsouzen k trestu odnětí svobody. Minulostí sociální se rozumí především vztahy v rodině a jejich podoba, tedy především vztahy konfliktní, ale i skutečnost, kdy jedinec měl problémy se svými vrstevníky a měl pocit, že je terčem jejich lstivého a zákeřného jednání. Tento předpoklad koresponduje s domněnkou, že pokud je jedinec odsouzen k trestu odnětí svobody, je u něj velmi vysoká (osmdesátiprocentní) pravděpodobnost, že je minulost odsouzeného negativní, a to jak minulost trestněprávní, tak minulost sociální. Předpokládá se, že pouze pětina osob, které jsou odsouzené, nemá negativní minulost. Pokud budeme počítat s 56 respondenty, práce předpokládá, že více než 44 z nich má negativní minulost, a to buď trestněprávní, nebo sociální – zde je nutné si uvědomit, že práce počítá s tím, že u jedince může být negativní pouze jedna ze složek osobnostní minulosti.

Druhý předpoklad vychází z toho, co již bylo v práci uvedeno. Programy zacházení nemají dostatečnou zpětnou vazbu a mnozí odsouzení plní požadavky programů především proto, aby splnili podmínky pro podmíněné propuštění a tedy pro zkrácení svého trestu. V tomto případě se pro odsouzené v podstatě vůbec nejedná o možnost nápravy, ale spíše o jakési „menší zlo“. Druhý předpoklad uvádí, že pouze menšina odsouzených osob má pocit, že programy zacházení jsou účinné a že je mohou napravit. Tedy se rovněž vychází z předpokladu, že pokud mají osoby negativní minulost, očekává se u nich na základě této skutečnosti recidiva, nikoli uvědomění si svých chyb a náprava na základě programu zacházení.

Cílem práce je zhodnotit a zanalyzovat data, která byla poskytnuta dotazníkovým šetřením, a určit, zda je možné dané předpoklady potvrdit, anebo zamítnout. Na základě toho pak bude možné usuzovat, jaké osoby jsou odsuzovány k trestu odnětí svobody do typu věznice s dohledem, ale především bude možné určit, jak účinným nástrojem jsou programy zacházení ve Vazební věznici Hradec Králové v samostatném oddělení výkonu trestu Pouchov.

3.4 Vyhodnocení předpokladů

Vyhodnocení předpokladů je rozděleno do čtyř částí. První část se zabývá krátkým shrnutím osobního pozorování, které bylo autorem provedeno. Na základě pozorování jsou vyvozeny první výstupy bakalářské práce. Druhá část analyzuje výsledky dotazníkového šetření, které bylo provedeno na 56 odsouzených osobách ve Vazební věznici Hradec Králové v samostatném oddělení výkonu trestu Pouchov. Třetí a čtvrtá část této podkapitoly obsahuje analýzy dotazníkového šetření, a to nejprve předpokladu č. 1, kterého se týkají otázky 1 až 14, následuje pak analýza otázek 15 až 23, které se přímo dotýkají programů zacházení, jednotlivých aktivit v rámci věznice a jejich úspěšnosti jako výchovného působení.

3.4.1 Poznatky z pozorování

Pozorováním osob odsouzených do dohledu, které vykonávají práce ve Vazební věznici Hradec Králové, bylo zjištěno, že přidělené úkoly plní svědomitě a v podstatě bezchybně. Odsouzení vykonávají činnosti jako provádění úklidu, dílenské práce, práce v prádelně, skladu, kuchyni a knihovně. Odsouzení, kteří jsou takto zaměstnaní, jsou bezproblémoví, až se zdá, že ve věznici systém skutečně funguje a programy zacházení mají své opodstatnění a své výsledky. Je však nutné se na problém podívat z dalšího úhlu. Zde se nabízí otázka, není-li toto chování pouze účelové nebo účelově motivované. Vězni se chovají slušně, protože vědí, že když se takto budou chovat, jen jim to prospěje. Nikoli po psychické a osobnostní stránce, ale po stránce zkrácení trestu. Ve věznici nad sebou mají odsouzení dozor, který je drží zkrátka, jsou zde pravidla, která musí dodržovat, jinak z toho pro ně plynou problémy. Budou se tedy vězni z SOP chovat stejně i po propuštění, kde již dozor není?

Dotazník se snaží odpovědět také na tuto otázku, a předem je možné říci, že poměrně významná část odsouzených spatřuje v programech zacházení pouze určitý nástroj, který je nezbytný pro to, aby jim ve VTOS lépe ubíhal čas. Dva z dotazovaných přímo uvedli, že systém je v podstatě „pouze na oko“, že o jakémkoli hlubším smyslu, respektive hlubším dopadu, zde nelze mluvit. Na druhou stranu ale na základě dotazníkového šetření nebylo jednoznačně zjištěno, že by systém programů zacházení byl úplně zbytečný, ale k tomuto tématu bude přistoupeno v rozboru dotazníkového šetření dále. Na tomto místě je vhodné připomenout již zmíněnou statistiku, která vypovídá o tom, kolik z celkového počtu odsouzených do VTOS s dohledem bylo podmíněně propuštěno

z VTOS na SOP v roce 2010. Celkem 177 odsouzených podalo žádost o podmíněné propuštění, z toho bylo 94 osob propuštěno na podmínku (z tohoto počtu 89 osob na podmínku s dohledem), 63 žádostí bylo zamítnuto, 19 odsouzených vzalo žádost o projednání zpět a 1 žádost zůstala k projednání v pozdějším termínu.⁵²

V rámci pozorování je ještě vhodné se zaměřit na to, kdo se největší měrou účastní zjišťování životní minulosti odsouzených. Oba předpoklady této práce se zabývají negativní minulostí odsouzených osob, ale především první předpoklad určuje, jaká je pravděpodobnost toho, že odsouzený má negativní minulost. Na zjišťování této minulosti by se měly podílet tři osoby – psycholog, sociální pracovník a speciální pedagog.

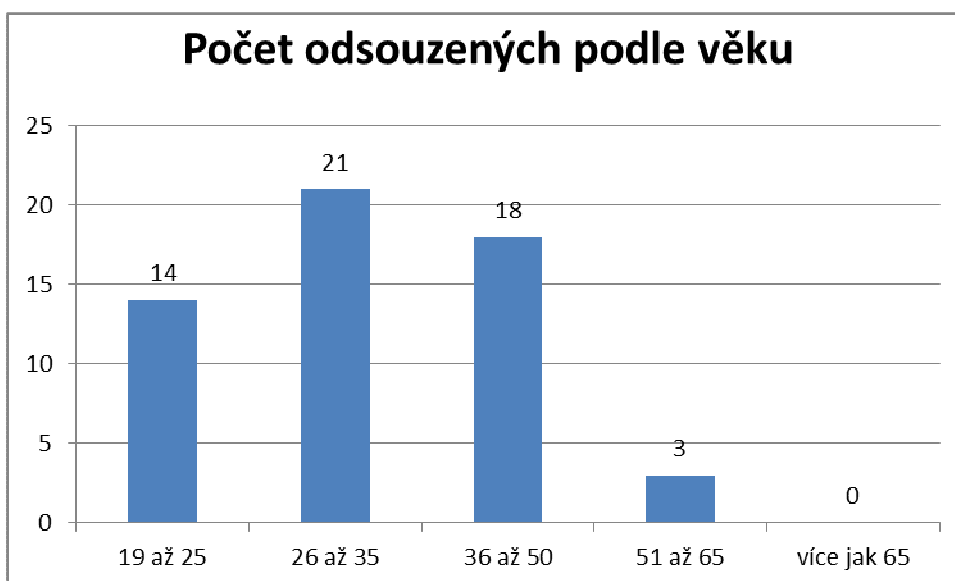
Základním závěrem autorova pozorování je tedy skutečnost, že odsouzení se při svých pracích a v rámci programů chovají spořádaně, slušně a vůči zaměstnancům Vazební věznice Hradec Králové i s určitou úctou. Na druhou stranu není jisté, zda toto jejich chování není pouze účelově motivované.

3.4.2 Vyhodnocení předpokladu č. 1

První otázky dotazníku se zabývají osobností odsouzeného a přímo se nedotýkají jeho minulosti, která by mohla být považována za negativní, stejně jako se přímo netýkají programů zacházení. Jedná se spíše o určení toho, jaké osoby jsou ve věznici odsouzené k trestu odnětí svobody a zda je možné najít zde určité spojující znaky. První zkoumanou oblastí je určení věku a vzdělání odsouzených, což je následně zobrazeno na grafech č. 1 a č. 2.

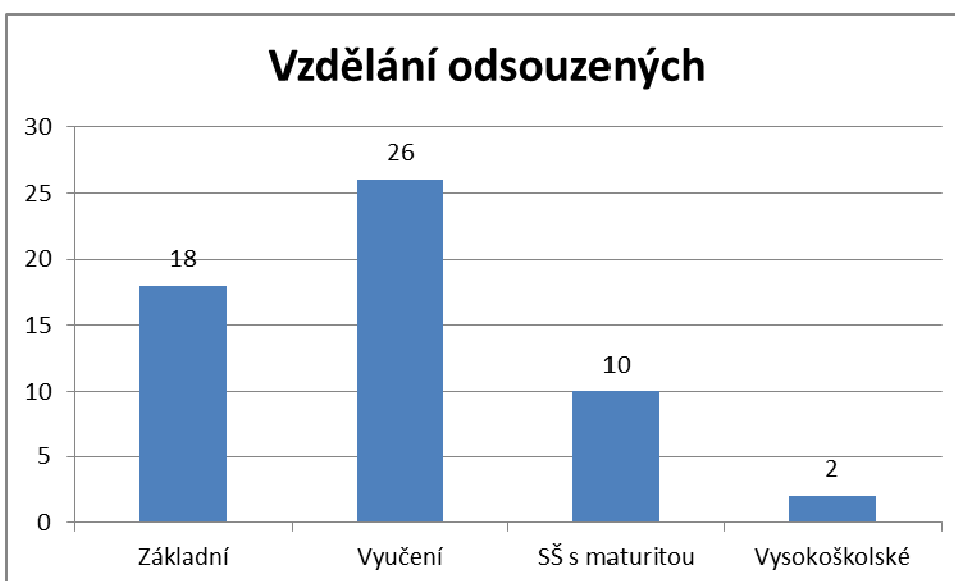
⁵² Informace týkající se statistiky podmíněně propuštěných poskytl ZVOVVaT Vazební věznice Hradec Králové, který působí jako vedoucí pracovník SOP.

Graf č. 1: Věková struktura odsouzených

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Graf č. 2: Vzdělanostní struktura odsouzených

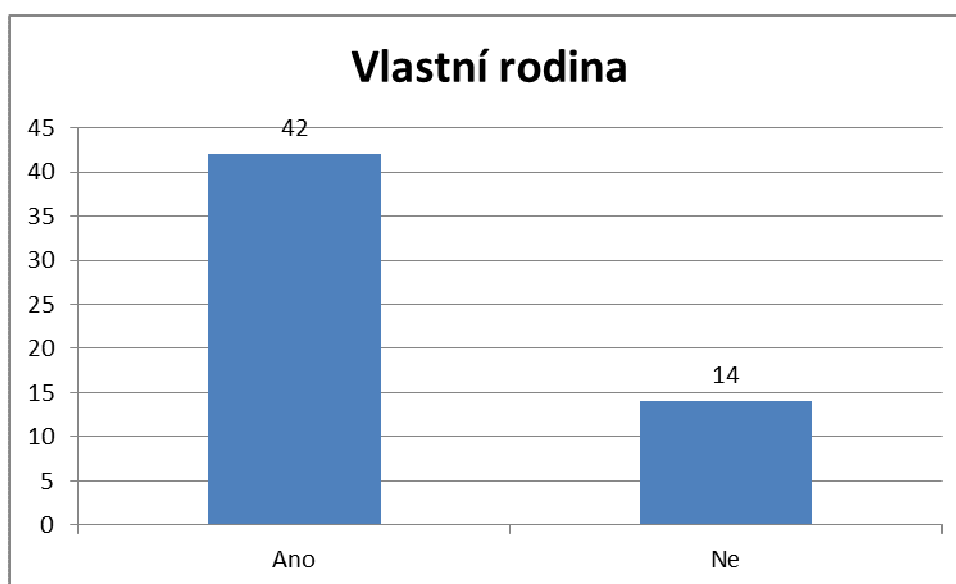
Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Z tohoto rozboru je možné zjistit, že na věku příliš nezáleží a odsouzení jsou muži všech věkových skupin. Nulová je položka důchodců, u nichž lze usuzovat, že jejich podíl na počtu odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody ve věznici s dohledem je minimální. Podobně je tomu i u osob ve věku od 51 do 65 let. Lze tedy shrnout, že věkové složení odsouzených v SOP je poměrně různorodé, největší počet vězňů je ve věku od 19 let do

50 let. Pokud se týká vzdělání jednotlivých vězňů, již nelze hovořit o tom, že by zde bylo rovnocenné zastoupení jednotlivých stupňů vzdělání. Nejpočetnější je skupina osob, které nemají středoškolské vzdělání zakončené maturitou, nejméně početná je pak skupina osob vysokoškolsky vzdělaných. **Ale i přes toto zjištění je zřejmé, že vzdělání není přímo určující, neboť i vysokoškolsky vzdělané osoby mohou spáchat trestný čin, za který budou odsouzeny k trestu odnětí svobody.**

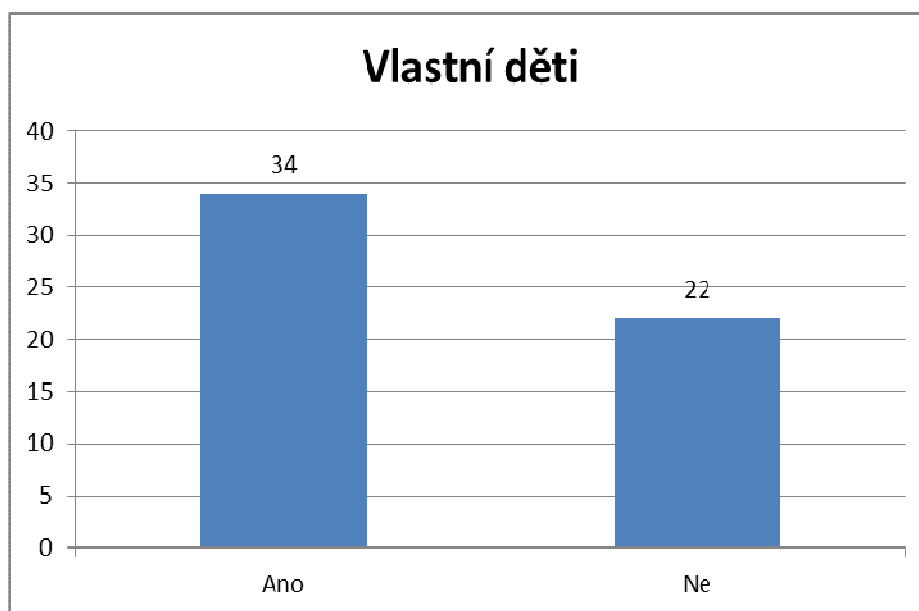
V případě otázky č. 3 došlo k výraznému zkreslení, a to především proto, že otázka nepočítala se skutečností, že odsouzení mohli být živnostníci. Z tohoto pak není patrné, zda živnostníci odpovídali tak, že byli zaměstnání, či nikoli, proto je vypovídací schopnost odpovědi minimální. Přesto většina odsouzených, která odpověděla, že neměla zaměstnání, patřila do skupiny věkově nejnížší, tedy 19 až 25 let.

Graf č. 3: Počet odsouzených s vlastní rodinou

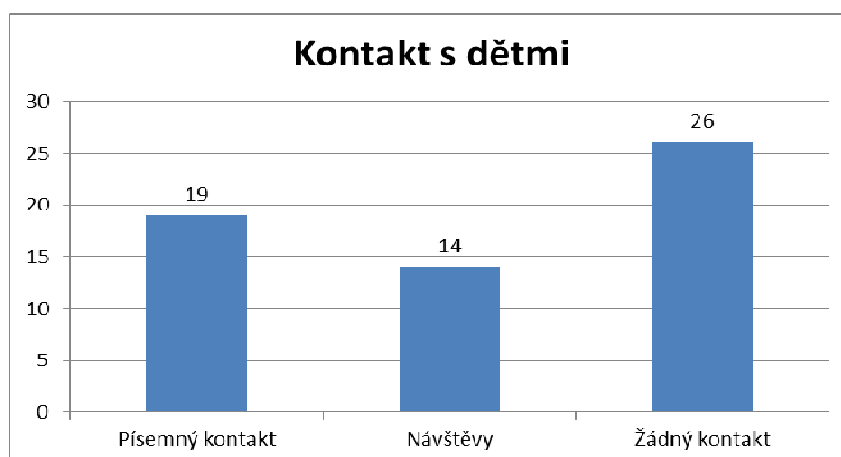
Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Graf č. 4: Počet odsouzených s vlastními dětmi

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Graf č. 5: Udržování kontaktu s dětmi

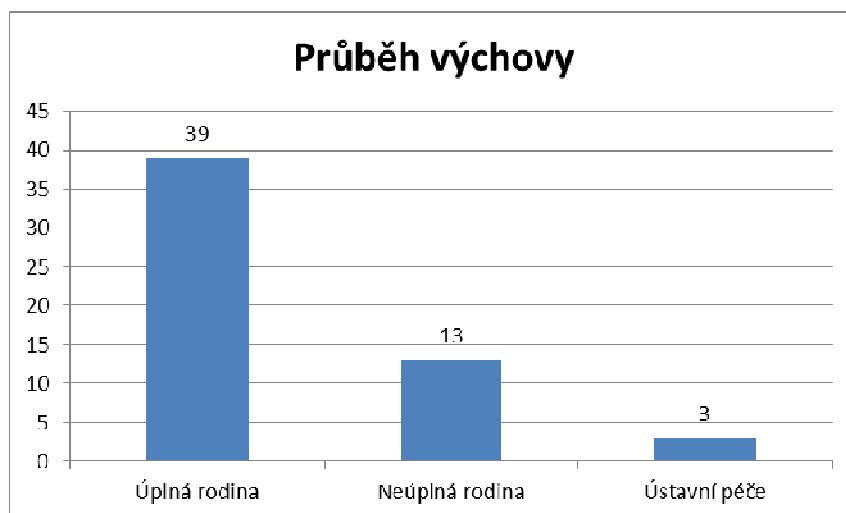
Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Z výše uvedených grafů je patrné, že velká část odsouzených má svou vlastní rodinu a mají tedy určité závazky. To platí i v případě vlastních dětí. Osm odsouzených, kteří mají rodinu, nemají děti. Nejdůležitější je ovšem výsledek grafu č. 5, kde je uvedeno, zda odsouzení udržují se svými dětmi kontakt. Počet odpovědí není totožný s počtem dotazovaných, což je dáno skutečností, že byly v několika případech zaškrtnuty první dvě varianty, tedy písemný i osobní kontakt. **Důležitější je však skutečnost, že pouze 4 odsouzení, kteří mají děti, s nimi neudržují kontakt, z čehož jednoznačně vyplývá,**

že odsouzení mají proč pokračovat v dobrém chování a že je venku někdo, kdo na ně čeká. Ve většině případů se tedy mají vězni kam vrátit, což je jednoznačně pozitivní a zároveň motivace, která je může nutit k tomu, aby řádně a bezproblémově plnili své povinnosti v rámci programů zacházení. Nyní se však již přesuňme k otázkám, které se přímo týkaly negativní minulosti odsouzených osob.

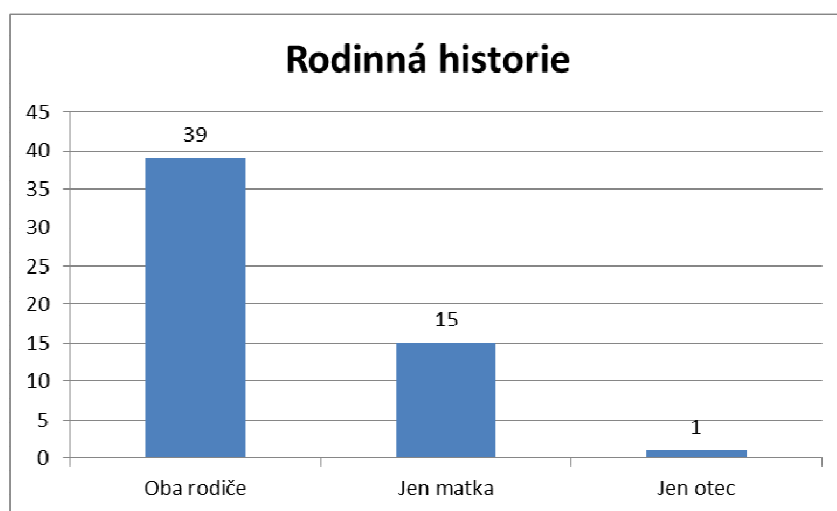
Následující tři grafy se zabývají tím, v jaké rodině odsouzení vyrůstali a jaký byl jejich vztah s rodiči.

Graf č. 6: Jak probíhala výchova odsouzených

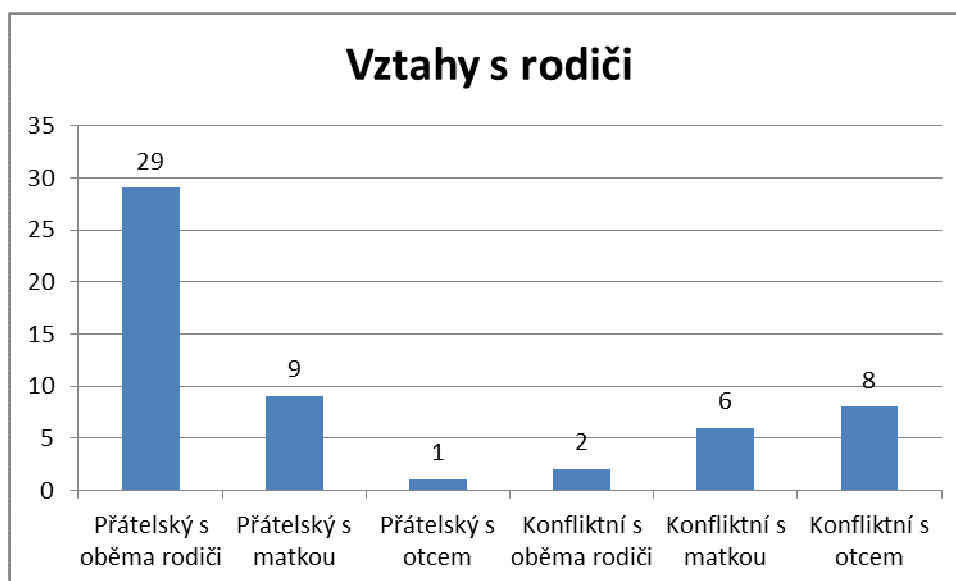
Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Graf č. 7: V jaké rodinně odsouzení vyrůstali

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Graf č. 8: Vztah odsouzených s rodiči

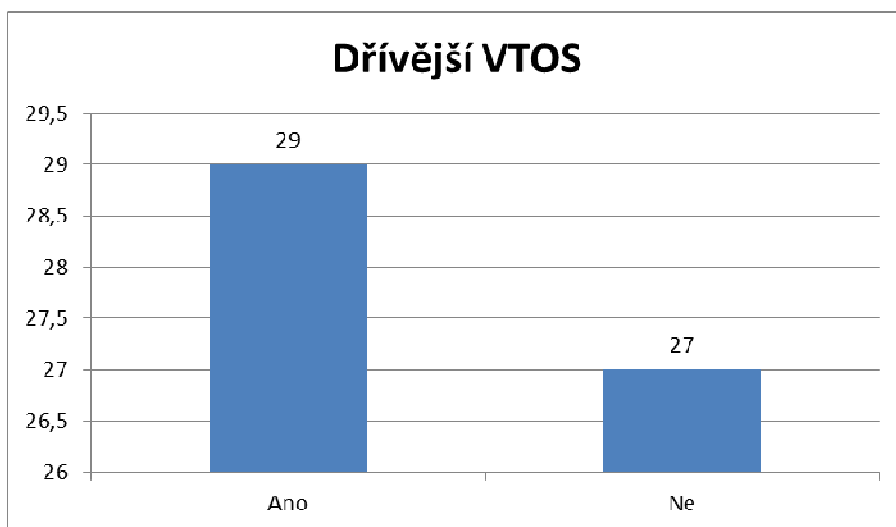
Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Zde lze zhodnotit, že většina dotazovaných osob vyrůstala v úplné rodině a jejich výchova probíhala bezproblémově. Pokud se týká ústavní péče, ve všech třech případech se jednalo o ústavní péči, která přišla až s pozdějším věkem, proto ve zbylých dvou otázkách respondenti svou rodinnou historii a své vztahy s rodiči nevyplňovali. U vztahů s rodiči je nutné uvést, že výsledky byly prezentovány tak, že pokud respondent zaškrtnl jeden vztah přátelský a jeden konfliktní, byl vyhodnocen pouze konfliktní, druhý vztah se automaticky počítá jako přátelský a nebyl započítán do finálního zhodnocení. Přátelské vztahy pouze s jedním z rodičů se pak týkají osob, které vyrůstaly pouze s jedním rodičem. Po sečtení hodnot v grafech č. 6 až č. 7 vyjde dohromady číslo 55, což je dáno tím, že jeden z respondentů byl adoptován, pro což zde nebyla možnost, proto je o něm zmínka na tomto místě a do vyhodnocování zahrnut nebyl a počítá se tedy pouze s 55 odpověďmi.

Pokud budeme negativní historii posuzovat tak, že jedinec nevyrůstal v úplné rodině a měl konfliktní vztah se svými rodiči, vychází nám, že pouze 30 % dotazovaných má negativní sociální historii, z čehož lze částečně usuzovat, že rodina nemusí být tím základním faktorem, který vede k tomu, že je v budoucnu jedinec odsouzený za trestný čin k odnětí svobody. Tento faktor je tedy nutné hledat i jinde, a to patrně ve světě mimo rodinu, tedy ve škole, v přátelích a dalších skupinách vrstevníků, s nimiž se jedinec setkává. Toto lze dokreslit odpověďmi na otázku č. 10, kdy přesně jedna čtvrtina dotazovaných (14 odsouzených) odpověděla, že mají pocit, že byli vystaveni

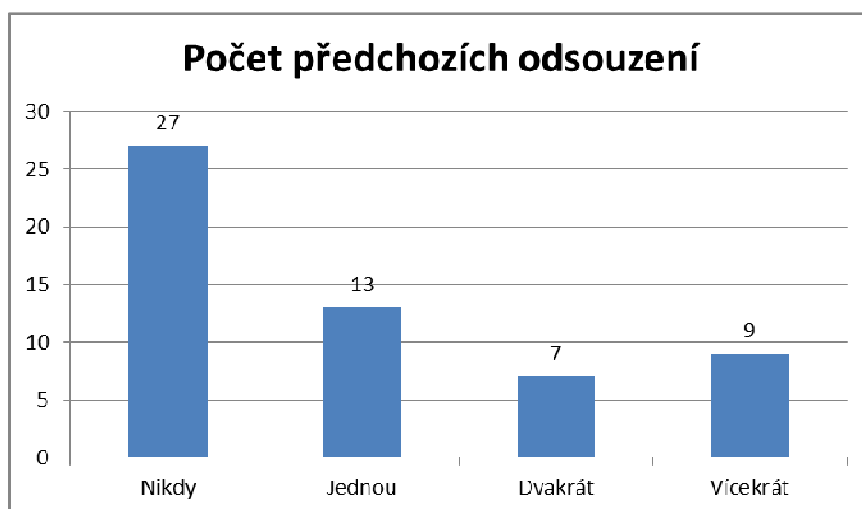
nátlakům, útokům a šikaně. I zde je tedy možné vidět určitou negativní minulost, která vedla k problémům, jež později odsouzení v životě měli. Je také možné předpokládat, že rodinná výchova sice existovala, ale nebyla dostatečného charakteru, a to i přesto, že byl s rodiči udržován pozitivní vztah. Podrobněji se však budeme touto problematikou práce zabývat dále. **S pozitivní rodinnou výchovou výrazně kolidují výsledky toho, kolik z odsouzených již bylo dříve trestáno a kolik jich bylo trestáno pomocí alternativního trestu.**

Graf č. 9: Vykonával odsouzený již dříve trest odnětí svobody?

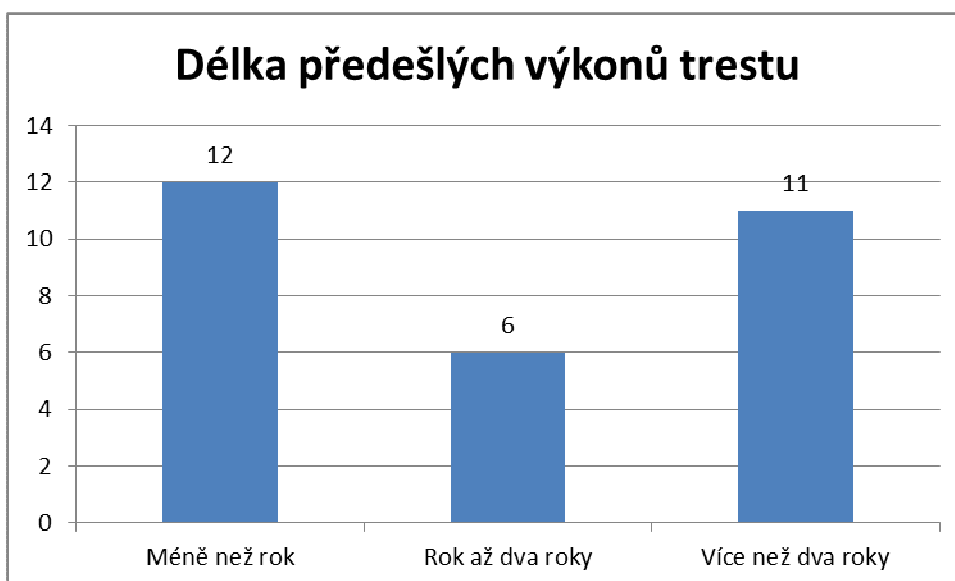
Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Graf č. 10: Počet předchozích odsouzení

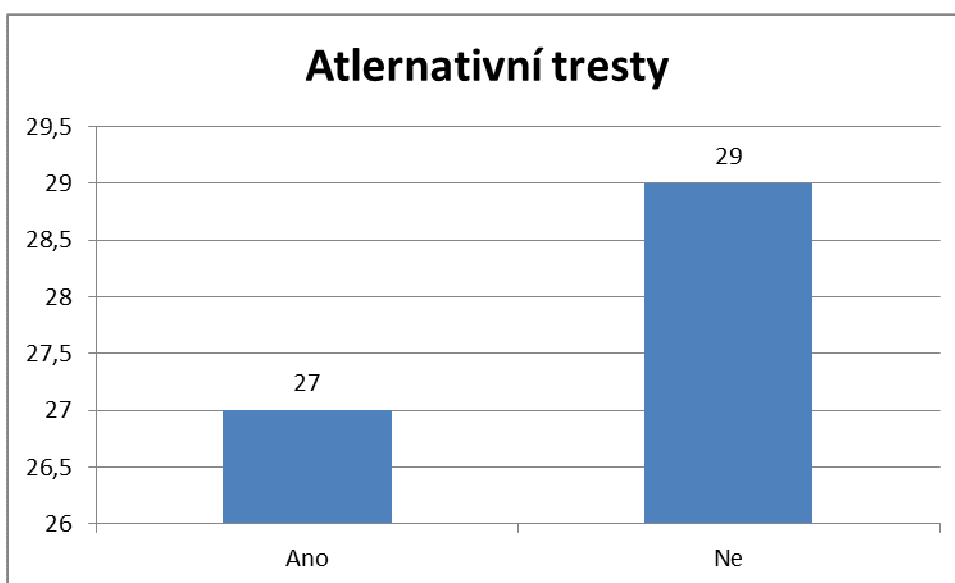
Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Graf č. 11: Délka předchozích výkonů trestů

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Graf č. 12: Alternativní formy trestu

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Z tohoto zkoumání vyplývá, že celkem 29 osob má negativní minulost, která se týká předešlého výkonu trestu odnětí svobody, anebo také alternativních trestů. V tomto případě se tedy jedná o 52 % respondentů, kteří mají negativní minulost z hlediska trestně právního. Tuto skutečnost je vhodné porovnat s negativní minulostí sociální, což bude provedeno následně. Nyní ještě krátce k alternativním trestům. Ve většině

případů (24 respondentů) se jedná o trest v podobě veřejně prospěšných prací, anebo v podobě podmínky, u dvou jedinců pak bylo odpovědí zákaz řízení motorových vozidel a v jednom případě pak zákaz činnosti, což jednoznačně nasvědčuje tomu, že někteří z vězňů jsou bývalí podnikatelé – viz nedostatečná vypovídací schopnost odpovědí na otázku č. 3.

Nyní je nezbytné se podrobněji podívat na negativní minulost odsouzených. Je potřeba se zaměřit na tři základní faktory:

- konfliktní vztah s rodiči
- dřívější odsouzení
- pocit, že osobě bylo v minulosti ubližováno, že byla vystavena útokům

Na základě podrobnějšího zkoumání těchto tří vybraných kritérií byla zjištěna následující fakta:

- jak již bylo výše popsáno, celkem 16 osob mělo konfliktní vztah se svými rodiči
- dalších 19 osob bylo již dříve trestáno, a to i přesto, že jejich rodinná minulost je bezkonfliktní
- 2 osoby, které mají v ostatních ohledech pozitivní minulost a nebyly dříve trestány, mají pocit, že s nimi bylo špatně zacházeno, byly vystaveny útokům

Z těchto zjištění tedy vyplývá, že celkem 37 osob má negativní minulost, a to buď trestněprávní, nebo sociální. Z této skutečnosti lze vyčíst, že celkem 66 % osob má negativní minulost a spáchaly trestný čin, za který byly odsouzeny k výkonu trestu odnětí svobody.

Předpoklad č. 1 byl stanoven takto: Lze předpokládat, že 80 % odsouzených osob má negativní životní minulost. V rámci analýzy dotazníkového šetření vyplynulo, že negativní minulost má 66 % odsouzených, což tedy znamená, že se předpoklad nepotvrdil. Z tohoto výsledku vyplývá, že je s pravděpodobností 66 % možné říci, že odsouzená osoba v SOP má negativní minulost, zbylých 34 % odsouzených má bezkonfliktní minulost, která přesto vyústila ve VTOS. Navíc je zarážející, že u osob, které byly trestány více než dvakrát, je větší počet osob, které měly pozitivní vztahy v rodině.

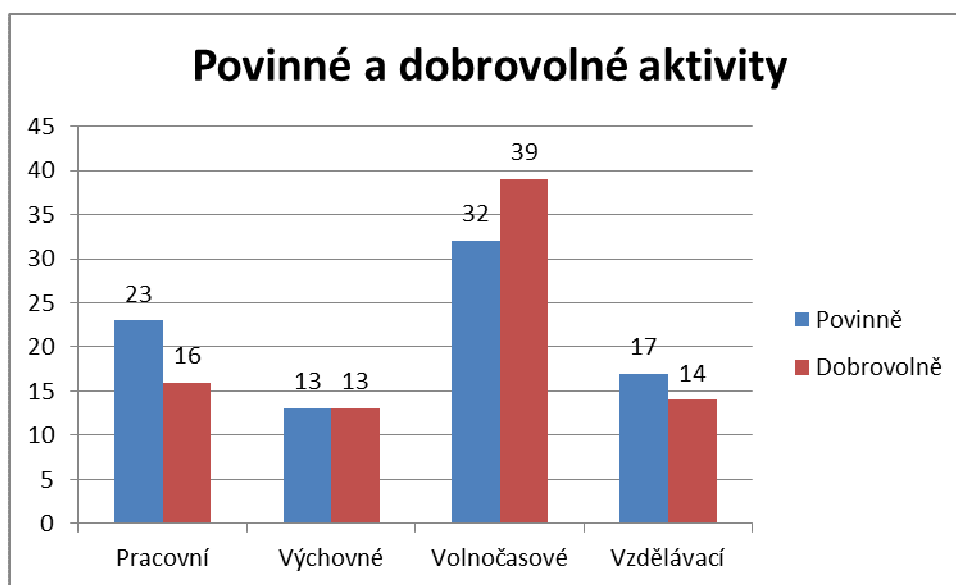
3.4.3 Vyhodnocení předpokladu č. 2

Otázky od čísla 15 se zabývaly především programy zacházení a jednotlivými aktivitami, které odsouzení mohou v rámci svého trestu vykonávat. Všichni odsouzení, kteří vyplňovali dotazník, mají ve Vazební věznici Hradec Králové v SOP možnost vybrat si z následujících aktivit:

- vzdělávací aktivity
 - teorie, strategie a taktika šachové hry
 - klub vědy a techniky
 - výcvik dovedností v pravopise ČJ
 - filmový klub
 - teorie a praxe výtvarných technik
 - pravidla silničního provozu
 - kurz francouzského jazyka
 - teorie a praxe chovu akvariálních ryb
 - základy zahradnické výroby
 - kroužek religionistiky
 - klub přátel historie
 - základy právního vědomí
 - zeměpisný kroužek
- zájmové aktivity
 - chovatelský kroužek
 - kroužek stolního tenisu
 - tenisový kroužek
 - kroužek nohejbalu
 - elektronické šipky
 - kroužek puzzle
 - kroužek Scrabble
 - kroužek kopané
 - karetní klub
 - modelářský kroužek
 - kondiční cvičení
 - kroužek pétanque
 - kondiční chůze

- speciálně výchovné aktivity
 - pastorační péče
 - aktivity výstupního oddělení
 - výcvik v sebeobslužných činnostech
 - sociálně-právní poradenství před propuštěním z VTOS – výcvikový program hledání pracovních příležitostí
 - psychorelaxace

Graf č. 13: Povinné a dobrovolné aktivity, kterých se odsouzení účastní

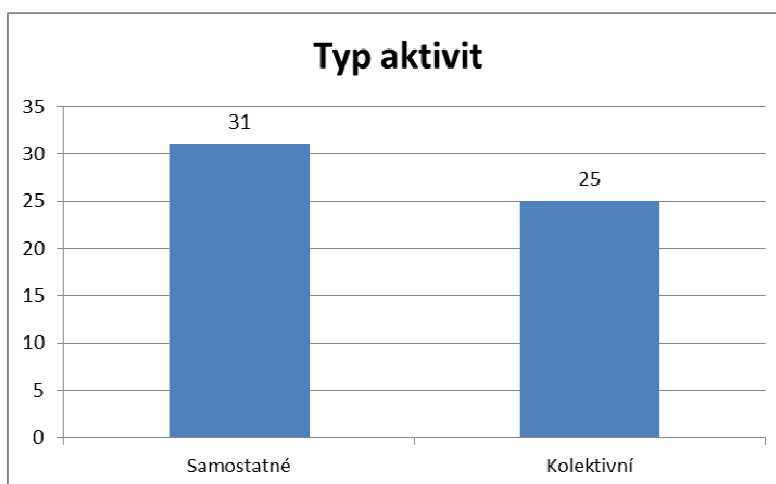

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Na grafu č. 13 je patrné, že nejoblíbenějšími jsou aktivity volnočasové, kam patří všechny aktivity sportovní, které se i podle preferencí ukázaly jako aktivity pro odsouzené nejzajímavější a nejzábavnější. Nejméně jsou pak oblíbené aktivity výchovné a vzdělávací. V několika případech se dokonce objevila poznámka, že výchovná funkce zde v podstatě není žádná. Na druhou stranu se objevilo i relativně velké množství názorů, které tvrdily, že vzdělávací funkce zde skutečně je a tyto aktivity jsou pro vězně přínosné – bude rozebráno dále.

Následující dva grafy se dále věnují preferencím vězňů z hlediska programů zacházení.

Graf č. 14: Preference podle typu aktivity

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Graf č. 15: Spokojenost s úrovní aktivit

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Až možná překvapivě vězni preferují spíše aktivity, které mohou provádět o samotě. Jeden z vězňů doslova uvedl, že „kolektiv působí destruktivně“. Jednalo se o ojedinělou poznámku, ale přesto je patrné, že mají odsouzení spíše zájem o samostatné aktivity, kde mohou najít klid a odreagování. Zásadnější dopad má pak fakt, že většina respondentů je spokojena s úrovní aktivit, které jsou ve věznici poskytovány. Na druhou stranu je však nutné uvést, že spokojenost s úrovní ještě neznamená, že jsou spokojeni celkově s aktivitami, které jsou jim nabízeny, respektive především s jejich obsahem. Odpovědi na další otázky ukazují, že odsouzení sice mohou být spokojeni s úrovní aktivit, ale nikoli s jejich funkcemi a jejich podstatou.

Tab. č. 1: Preferované aktivity a aktivity, které odsouzeným chybí

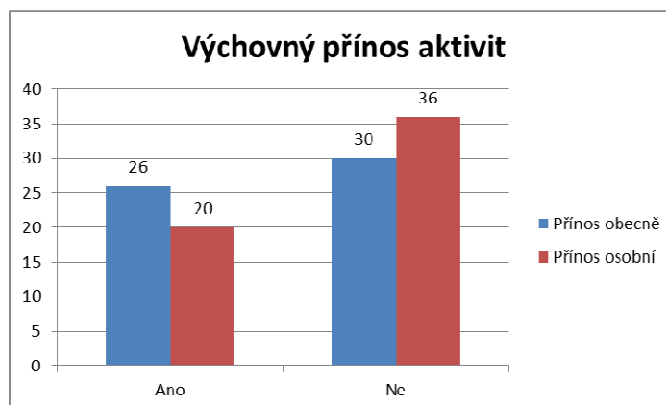
Preferované aktivity		Aktivity chybějící
Sport – 29 odpovědí	Četba – 2	Jazykové kurzy – 8
Historický kroužek – 7	Religionistika – 2	Širší výběr sportů – 3
Práce na zahradě – 5	Klub vědy a techniky – 2	Zacházení s PC – 2
Šipky – 5	Vycházky – 2	Vaření – 1
Filmy – 4	Modelářství – 1	Umělecké vyžití – 1
Karty – 3	Chovatelství – 1	Sebereflexe – 1
Kreslení – 2	Hudba – 1	

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Pokud se týká preference aktivit, je skutečně různorodá a každý preferuje aktivity jiné, podle svého vlastního zaměření, podle svých zájmů, koníčků, ale také podle nabídky. Co se týče sportů, na těch se shodlo nejvíce odsouzených. Je pravdou, že je zde skutečně široká nabídka. Nejvíce je oblíbený stolní tenis, ale jak bylo výše popsáno, ve sportu mají odsouzení skutečně poměrně široké možnosti, i když jim chybí vlastní tělocvična, jak bylo uvedeno ve dvou případech.

Důležitější pro analýzu jsou odpovědi na otázky č. 22 a č. 23, které se zabývaly tím, jestli si odsouzení myslí, že program zacházení a jednotlivé aktivity, které jsou jim nabízeny a kterých se účastní, jsou skutečně přínosné, a to především z hlediska výchovné funkce, která by měla být v rámci penitenciární péče zásadní. Následující graf znázorňuje odpovědi respondentů na toto téma.

Graf č. 16: Přínos aktivit z hlediska výchovné funkce

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Jak můžeme vidět, v obou případech si většina odsouzených respondentů myslí, že výchovná funkce není dostatečně přínosná a spíše se kloní k negativnímu názoru, tedy k tomu, že zde hlubší přínos chybí. Ještě jasnější je tento názor v případě osobního přínosu, kdy vězni mají spíše pocit, že jim osobně aktivity spíše nepřispívají. Ale opět nelze tvrdit, že by to byl názor celku. Jsou zde názory, a u obecného přínosu je většina skutečně malá, že výchovná funkce má určitý přínos a že má smysl, aby zde podobné aktivity existovaly, a to pro něco více, než je jen ukrácení času. Sedm respondentů přímo uvedlo, že aktivity smysl mají a nikoli pouze ve zkrácení času. Na druhou stranu osm osob uvedlo, že hlavní smysl je právě ve zkrácení času. Pokud se týká osobního přínosu, konkrétně se vyjádřilo devět osob tak, že hlavní přínos vidí v psychické a fyzické pohodě, zlepšující se kondici, tři osoby přímo uvedly, že se rozvíjí jejich vědomosti. Na základě těchto pozorování tedy nelze přímo určit, že by si výrazně malé procento odsouzených myslelo, že aktivity nemají smysl. Předpoklad č. 2 byl formulován takto: Lze předpokládat, že méně než 40 % odsouzených osob s negativní životní minulostí věří v účinnost programů zacházení. Nejprve k tomu, zda podle respondentů má výchovná funkce smysl obecně (viz graf č. 16): **V to, že má výchovná funkce programu zacházení smysl obecně věří 47 % odsouzených – 53 % respondentů si myslí, že výchovná funkce není obecně smysluplná.** Nyní k otázce, zda je výchovná funkce přínosná přímo pro jednotlivé respondenty (viz graf č. 16): **Osobní přínos vidí v aktivitách programu zacházení 36 % odsouzených – 64 % respondentů uvedlo, že pro ně osobně aktivity smysl nemají.** Z tohoto zjištění je nyní nutné vyloučit osoby, které nemají negativní minulost – na základě stanoveného předpokladu č. 2, který počítá pouze s osobami, které negativní minulost mají. **V případě, že tyto osoby vyloučíme, dostáváme se k následujícím údajům:**

- z celkového počtu 37 odsouzených s negativní minulostí si 26 odsouzených myslí, že aktivity v rámci programu zacházení nemají přínos jak obecně, tak pro ně samotné – tedy 70 % odsouzených s negativní minulostí
- 11 osob s negativní minulostí je přesvědčeno o tom, že aktivity v rámci programu zacházení mají přínos pro ně samotné i obecně – jedná se o 30 % odsouzených s negativní minulostí

Na základě těchto zjištění je možné druhý předpoklad, který byl pro práci stanoven, potvrdit. Z této skutečnosti vyplývá, že vězni, kteří mají negativní minulost, spíše nevěří, že by aktivity v rámci programu zacházení měly skutečně smysl a kloní se k názoru, že tyto aktivity jsou pouze pro naplnění jejich času než k čemukoli jinému. **Většina odsouzených, 70 %, tak odmítá, že by v rámci programu zacházení měla existovat motivační funkce, nebo funkce výchovná, které by měly vést k tomu, že odsouzení budou mít zájem na zlepšení svého chování a svého jednání a budou se chovat po propuštění podle pravidel, která stanovuje společnost.** Toto zjištění tedy představuje skutečnost, že 70 % odsouzených počítá s tím, že čas strávený ve věznici je pouze určitá překážka v jejich životech, kterou musejí překonat pomocí programu zacházení, ale až budou z věznice propuštěni, není přímo vyloučeno, že by mohlo dojít k recidivě a oni podobné chování, za které jim byl vyměřen trest odnětí svobody, mohou zopakovat a do věznice se po nějaké době opět vrátit.

3.5 Shrnutí

Předpoklad č. 1: Lze předpokládat, že 80 % odsouzených osob má negativní životní minulost.

První předpoklad poukazoval na to, že odsouzený je z velké většiny osobou s negativní minulostí, v tomto ohledu bylo na SOP zjištěno, že tomu tak není, i když je tomu skutečně u větší části odsouzených, tato část sestává ze 66 %. **Předpoklad č. 1 se nepotvrdil.**

Předpoklad č. 2: Lze předpokládat, že méně než 40 % odsouzených osob s negativní životní minulostí věří v účinnost programů zacházení.

Druhý předpoklad se potvrdil. Ve věznici je menšina odsouzených osob, které věří tomu, že program zacházení má nějaký hlubší smysl, že zde existuje výchovná funkce, která by odsouzené vedla ke změně vzorců chování ve chvíli, kdy budou propuštěni. Ze 70 % je program zacházení v SOP nedostatečně účinný a spíš lze říci, že se jedná pouze o naplnění volného času odsouzených osob, nikoli však o náplň dostatečně efektivní.

Při dotazníkovém šetření bylo uváděno, že odsouzení sami vědí, co mají dělat, jen to na svobodě nečiní, že zde chybí hlubší koncepce programu zacházení, některým dokonce vadí, že je zde příliš málo aktivit a nakonec i málo volného času, které zabírají

aktivity pro ně ne příliš zajímavé. Nejvíce hlasů z negativních odpovědí pak poukazovalo na skutečnost, že se jedná pouze o určitý způsob trávení času, čas pak ve věznici plyne o něco rychleji. Ale vedle toho si mnozí uvědomují, že se jedná o povinnost, kterou je nezbytné strpět.

Pokud se zmíněná skutečnost doplní o poznatky z pozorování, můžeme říci, že si vězni bezproblémově plní zadané úkoly. Ale v souvislosti s potvrzením druhého předpokladu tak činí především proto, aby naplnili určité podmínky, které jsou vězeňským vnitřním řádem dány k tomu, aby bylo možné podat návrh na podmíněné propuštění. Pro vězně je tak jednodušší chovat se ve věznici spořádaně a dodržovat místní pravidla, protože je možné, že se jim jejich tresty zkrátí a oni se budou moci vrátit do společnosti. Pokud se jedinec na svobodě po propuštění změní, bude to především proto, že tak učiní ve snaze vyhnout se dalšímu trestu odnětí svobody, nikoli pak proto, že by za to mohl program zacházení a systém výchovných aktivit ve věznici. O tom, že je zde program pouze „na oko“, několik vězňů v dotazníkovém šetření také referovalo.

Program zacházení i přes jeho širokou paletu nabízených aktivit v rámci penitenciární péče ve VV HK, přesněji na SOP, je efektivní pouze z 30 %. Zmíněná skutečnost by měla směřovat k určitým opatřením, která by vedla k dalšímu zdokonalování penitenciární péče a jejímu ještě většímu efektu na odsouzené osoby. Odsouzení by si měli osvojit návyky na určitý řád a správné vzorce chování dlouhodobě, nikoli pouze v rámci výkonu trestu. I po propuštění by se měli bývalí odsouzení chovat řádným způsobem, aby nedošlo k recidivě. Tato skutečnost závisí především na každém jedinci samostatně, na jeho osobnosti a jeho motivacích, a proto je dosažení kýženého efektu velmi složitým problémem.

Závěr

Bakalářská práce se zabývala penitenciární péčí ve Vazební věznici Hradec Králové v samostatném oddělení výkonu trestu Pouchov. V teoretické části práce se nejprve rozebíral vězeňský systém České republiky, aby bylo možné následně poukázat na to, v jakých podmínkách je penitenciární péče provozována, jaké jsou její možnosti a jaké existují vazby v rámci ukládání trestů podle legislativy České republiky. Práce prezentovala základní právní dokumenty a jejich úpravy, které se tohoto systému týkají.

Penitenciární péče je činností, která má v podstatě dvě základní funkce. Má zajistit, aby lidé, kteří jsou nebezpeční, nebo společnosti určitým způsobem škodí, byli pod určitou formou dozoru ve speciálně upravených zařízeních. Ale vedle samotného odpykání si trestu je velmi významná funkce nápravná. Vězeňství jako takové zde tedy není pouze proto, aby trestalo, ale také aby napravovalo. Penitenciární péče má za úkol dávat vězňům určité možnosti toho jak se změnit, tyto jejich změny sledovat a podle toho upravovat programy zacházení, aby naplňovaly nápravnou funkci, kterou má penitenciární péče plnit.

Penitenciární péče by tedy měla být základem pro to, aby z věznic vycházely osoby, které se budou po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody chovat společensky korektním způsobem. Penitenciární péče by měla dopomoci k tomu, že nedojde k recidivě a nebude se opakovat trestný čin, za který byl dotýčný uvězněn, případně že nedojde k jeho uvěznění za trestný čin jiný. V rámci práce byl vytvořen dotazník, který jednoznačně poukázal na skutečnost, že penitenciární péče takto účinná není, a to především proto, že 52 % dotazovaných bylo již v několikátém výkonu trestu odnětí svobody. Svědčí to tedy o tom, že odsouzení se do věznic vrací, a to i několikrát, jak bylo v rámci této práce potvrzeno.

Zjištění toho, že penitenciární péče není dostatečně účinná, však nepramení z toho, že by zde nebyla snaha vězně určitým způsobem měnit. Vězni zde mají své povinnosti, které musí plnit, ale zároveň mají možnost vybírat si různé kroužky a kurzy, kterých se mohou účastnit. Je pak především na nich samotných, jak se k těmto činnostem budou stavět.

V rámci práce byla analyzována skupina odsouzených osob, která svůj trest vykonává v samostatném oddělení výkonu trestu s dohledem Pouchov, což je věznice, která přináleží k Vazební věznici Hradec Králové. Na analýze systému ve věznici bylo

patrné, že zde mají odsouzení dostatek možností jak naplnit svůj volný čas, a to jak po stránce výchovné či vzdělávací, tak i po stránce volnočasové a pracovní. Jak již bylo řečeno, některé aktivity mají povinné, především pracovní a výchovné, ale sami mohou být těmi, kdo vyjádří iniciativu a budou se zajímat o své další vzdělávání, případně rozvoj v dalších oblastech. Vězeňští zaměstnanci nejsou těmi, kdo budou násilně měnit osobnost odsouzených osob, ale těmi, kdo dává možnosti, které někteří vězni využívají. Pro jiné jsou tyto možnosti pouze povinnost, nikoli něco, co by jim mohlo přinést užitek do života po propuštění z výkonu trestu.

Pro výzkumné šetření bakalářské práce byly stanoveny dva předpoklady. První předpoklad: Lze předpokládat, že 80 % odsouzených osob má negativní životní minulost. Většina ze zkoumaného vzorku respondentů na SOP má negativní minulost, ale ne tak velké množství, jak se předpokládalo. Zjištěný podíl vězňů s negativní minulostí je 66 %. Tato skutečnost může být dána tím, že do výzkumného šetření byli vybráni pouze odsouzení do dohledu, nikoliv odsouzení, kteří byli do dohledu přeřazeni.

Druhý předpoklad: Lze předpokládat, že méně než 40 % odsouzených osob s negativní životní minulostí věří v účinnost programů zacházení. Tento předpoklad se plně potvrdil. Efektivita programů zacházení je podmíněná nejen snahou zaměstnanců, kteří v rámci penitenciární péče na odsouzené působí, ale především kladným přístupem samotných odsouzených k těmto programům. Důležitou roli při výběru zájmových kroužků v rámci programu zacházení zde sehraává určitě i autorita vychovatele a to, jak daný kroužek vede. Rozhodujícím faktorem je ale zaměření odsouzeného v civilním životě. Velká část vězňů si myslí, že trest má formu skutečně pouze pykat za trestný čin a význam aktivit v rámci programů zacházení pro ně není takový, jak by bylo potřebné. Někteří vězni přímo dávají najevo, že pro ně penitenciární péče smysl nemá. Odsouzení si své povinnosti plní, ale hlavní motivací jejich bezproblémového chování je splnění podmínek pro podání žádosti o podmíněné propuštění z VTOS. Chování většiny z nich se tedy jeví jako účelově motivované.

Zaměstnanci věznice, kteří participují na programech zacházení, nemají možnost zpětné vazby od kurátorů nebo samotných propuštěných vězňů. Zpětnou vazbou by se v tomto případě předpokládalo, že zaměstnanci věznice budou dostávat informace o tom, jak si vedou propuštění vězni na svobodě, jestli se u nich neprojevují problémy, kvůli kterým se dostali do výkonu trestu, apod. Na základě této zpětné vazby po propuštění odsouzeného z výkonu trestu by bylo možné systém upravit a adaptovat na nové podmínky

a nové poznatky. Takto systém ale nastaven není a zpětná vazba v současné době chybí, což je dáno poměrně náročným systémem, který by musel být zaveden, a také skutečností, že ani v případě kdyby se do takového systému investovalo a ten se rozběhl, by nemusel znamenat úspěch. Úspěšnost penitenciární péče závisí především na odsouzených samotných. Pokud si budou pouze plnit své povinnosti a nic si z aktivit penitenciární péče neodnesou, je pro ně trest skutečně pouze trestem. Ti, kteří se budou o aktivity skutečně zajímat a plnit je nad rámec svých povinností, budou mít větší předpoklad k tomu, že u nich k recidivě nedojde.

Seznam použitých zdrojů

1. BURIÁNEK, J. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1996. 127 s. ISBN 80-7168-304-3.
2. ČERNÍKOVÁ, V., a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0.
3. ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 2002. 148 s. ISBN 80-7251-104-1.
4. ČESKÝ HELSINSKÝ VÝBOR (ČHV). *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999*. 1. vyd. Praha: Český helsinský výbor, 2000. 70 s. ISBN 80-86436-00-4.
5. ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. 1. vyd. Praha: Eurouion, 1998. 255 s. ISBN 80-85858-70-3.
6. ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. *Forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: Support, 1994. 206 s.
7. HANUŠ, P. Kdo je sociální pracovník a proč by měl být vzdělaný. *Sociální práce : časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci, Role sociálního pracovníka*. 2007, č. 1/2007, ISSN 1213-6204.
8. KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 272 s. ISBN 80-210-3025-9.
9. KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Vzpoura depravantů*. . Praha: Makropulos, 1996. 326 s. ISBN 80-901776-8-9
10. MAŘÁDEK, V. *Vězeňství*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2005. 203 s. ISBN 80-7368-002-5.
11. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. 334 s. ISBN 80-7178-771-X.
12. NEDOROST, L. *Vězeňství a správa vězeňství v ČR*. Brno: Masarykova univerzita v Brně – Právnická fakulta, 1995. 184 s. ISBN 80-210-1114-9.
13. RADA EVROPY. *Evropská vězeňská pravidla* [online] 2006. [cit. 2. července 2010]. Dostupné z WWW: <http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/prisons_and_alternatives/Evropska_vezenska_pravidla_2006.pdf>.

14. SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie II: Teorie a praxe zacházení s vězněnými*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 77 s. ISBN 978-80-7372-204-3.
15. SUCHÝ, O. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody a jejich výkon*. Praha: Leges, 1991. 84 s. ISBN 80-85638-02-9.
16. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. 870 s. Vydání třetí, rozšířené a přepracované. ISBN 80-7178-802-3.
17. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4.
18. Vnitřní řád Vazební věznice Hradec Králové pro odsouzené s dohledem, dozorem a ostrahou, aprobován dne 19. prosince 2007 s účinností od 14. ledna 2008 pod č.j.: 168/77/2007-50/308.
19. VSČR. *Informace o stavu a složení vězňů ve vazebních věznicích a věznicích Vězeňské služby České republiky za měsíc Září 2010* [online] 5. října 2010. [cit. 3. prosince 2010]. Dostupné z WWW: <http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/správní/statistiky/Měsíční_statistické_hlášení_MSH09-2010.pdf>.
20. VSČR. *Informace o Vazební věznici Hradec Králové* [online] 29. prosince 2009. [cit. 3. prosince 2010]. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/vazebni-veznice-hradec-kralove-75/zakladni-informace-170/informace-o-vazebni-veznici-hradec-kralove-5523>>.
21. VSČR. *Výkon trestu odnětí svobody* [online] 6. ledna 2010. [cit. 10. srpna 2010]. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-pankrac-26/vykon-vezenstvi-652/vykon-trestu-odneti-svobody-5746>>.
22. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.
23. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
24. Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.
25. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Seznam příloh

Příloha A dotazník

Příloha A – dotazník

1. Do jaké věkové skupiny patříte?

☐ 19 až 25 let ☐ 26 až 35 let ☐ 36 až 50 let ☐ 51 až 65 let ☐ starší 65 let

2. Jaké je vaše maximální dosažené vzdělání?

☐ Základní ☐ Vyučení ☐ SŠ s maturitou ☐ Vysokoškolské

3. Byl jste př nástupem do VTOS zaměstnán?

☐ Ano ☐ Ne

4. Máte rodinu?

☐ Ano ☐ Ne

5. Máte děti?

☐ Ano ☐ Ne

6. Pokud ano, udržujete s nimi kontakt?

☐ Ano, písemný ☐ Ano, navštěvuji je ☐ Ne

7. Vaše vlastní výchova probíhala:

☐ V rodině ☐ V neúplné rodině ☐ V ústavní péči

Jiná varianta (prosím
vypište):.....

8. Jaká je vaše rodinná historie?

☐ Vyrůstal jsem s oběma rodiči ☐ Vyrůstal jsem jen s matkou ☐ Vyrůstal jsem jen s otcem

9. Jaký byl váš vztah s rodiči (rodičem)?

☐ Přátelský s oběma rodiči ☐ Přátelský s matkou ☐ Přátelský s otcem
☐ Konfliktní s oběma rodiči ☐ Konfliktní s matkou ☐ Konfliktní s otcem

10. Máte pocit, že Vám někdo v životě ubližoval, stával jste se terčem útoku?

☐ Ano ☐ Ne

11. Jste odsouzen za svůj první trestný čin?

☐ Ano ☐ Ne

12. Kolikrát jste již byl ve výkonu trestu odnětí svobody?

☐ Nikdy ☐ Jednou ☐ Dvakrát ☐ Vícekrát

13. Pokud ano, na jak dlouhou dobu?

☐ Méně než rok ☐ Rok až dva roky ☐ Více jak dva roky

14. Byl(y) vám v minulosti uložen(y) nějaké alternativní tresty?

☐

Ano

☐

Ne

Pokud ano, jaké? (prosím vypište)

15. Jaké aktivity jsou v rámci programů zacházení ve vaší věznici poskytovány?

☐

Pracovní

☐

Výchovné

☐

Volnočasové

☐

Vzdělávací

16. Jakých aktivit se v rámci programů zacházení účastníte povinně?

☐

Pracovních

☐

Výchovných

☐

Volnočasových

☐

Vzdělávacích

17. Jakých aktivit se v rámci programů zacházení účastníte dobrovolně?

☐

Pracovních

☐

Výchovných

☐

Volnočasových

☐

Vzdělávacích

18. Máte raději aktivity, které

☐

Můžete provozovat samostatně

☐

Můžete provozovat v kolektivu

19. Jste spokojen s úrovní aktivit?

☐

Ano

☐

Ne

Pokud ne, proč? (prosím vypište)

20. Prosím vypište konkrétní aktivity, které patří mezi vaše nejoblíbenější:

21. Prosím vypište, jaké konkrétní aktivity vám v rámci programů zacházení chybí:

22. Myslíte si, že výchovná funkce jednotlivých aktivit je skutečně přínosná?

☐

Ano

☐

Ne

Své tvrzení prosím zdůvodněte:

23. Mají pro vás jednotlivé aktivity nějaký hlubší přínos kromě zkrácení času?

☐

Ano

☐

Ne

Pokud ano, jaký? (prosím rozepište)

Děkuji za spolupráci a za váš vynaložený čas!